

habuisse speciem ignis, ut dicitur cap. xv et xvi.

Dices : Quomodo ergo *Exodi* xiii, 12 et 22, columna haec nocturna vocatur ignis, si revera non erat ignis, sed nubes? Respondeo : Ignis vocatur, quia intuentibus videbatur ignis esse : splendebat enim ut ignis, et hunc splendorem nocte tibi hinc indebat Deus, per diem vero subducebat. Familiare enim est Scripturae vulgari hominum more loqui, et rem vocare talem qualis apparet, etiamsi revera in se talis non sit. Sic deos alienos vocat idola, quae revera neque dii, neque alieni sunt, sed ab alienis, sive alienigenis Gentibus habentur dii. Sic *Exodi* iii, vocatur rubus ardens, qui videbatur ardere; revera tamen non ardebat. Sic enim Plato in *Timaeo*, triplicem distinguit ignem : primum, qui est in corpore ignito, puta in carbone, vel ferro candente; secundum, qui dicitur flamma, estque urens et lucens; tertium, qui lucet, et non urit : talis est lux solis et stellarum. Hinc Poeta :

Vos, aeterni ignes, et non violabile nomen
Testor.

Ignis ergo hic non erat aliud quam lux, et splendor mirificus noctu columnae inditus, qui tota castra illuminabat, instar lunae vel solis; unde et sol vocatur *Sap. xviii*, 3. Ubi nota lucem huius columnae fuisse rubeam instar flammæ, ut ait Philo. Inde enim vocatur ignis, indeque *Sap. xviii*, 3, columna haec ardens, id est flammæ, non a calore, sed a colore nuncupatur.

Erat ergo haec una columna, sed duplex habebat officium, ac proinde et duplicem speciem, sive figuram. Nam per diem obumbrabat castra, quasi nubes; noctu vero eadem illuminabat, quasi fax ignis.

Ita, allegorice, Christus et Spiritus Sanctus nos protegit ut nubes, et accendit ut ignis. « Spiritus Jesu, ait S. Bernardus, Spiritus bonus, Spiritus Sanctus, Spiritus rectus, Spiritus dulcis, Spiritus fortis, infirma roborans, aspera planans, corda purificans, quidquid in hoc saeculo nequam, difficile et angustum videtur, leve facit : hinc illatum opprobrium gaudium iudicat, despectionem exaltationem esse persuadet. »

Hoc duce ascendimus ad terram promissam, quia, ut ait Venerabilis Beda : « Sancti per Spiritus Sancti septiformem gratiam aditum vite celestis inveniunt : per timorem Dei humiles, per pietatis studium misericordes, per scientiam discreti, per mentis fortitudinem liberi, per consilium cauti, per intellectum providi, per sapientiam maturi. » Merito ergo S. Augustinus invocat Spiritum Sanctum, dicens : « Sanctum semper opus in me spira, ut cogitem : compelle, ut faciam : suade, ut te diligam : confirma me, ut te teneam : custodi me, ne te perdam. »

Tropologie, columnæ lucis sunt fortes et illustres sancti. Venit aliquando Abbas Hilarion ad Abbatem Antonium, et dicit ei Abbas Antonius :

« Bene venisti, lucifer, qui mane oriris. » Et respondit Abbas Hilarion : « Pax tibi, columna lucis, quæ sustines orbem terrarum. » Uti habetur in *Vitis Patr.* lib. V, tract. 17, num. 4.

Talis columna lucis fuit quoque Simeon Stylites, qui ut omnes a terra traheret ad caelum, stetit in columna, per octoginta annos, vix comedens et dormiens, semperque vel orans, vel accedentibus dans monita salutis. Sic Petrus, Jacobus, Joannes in Ecclesia videbantur esse columnæ, ait Paulus, *Galat.* ii, 9.

Hoc de causa Christus, *Apoc.* iii, 12, Angelo, id est Episcopo, Philadelphie promittit : « Qui vicerit, ait, faciam illum columnam in templo Dei mei, » *q. d.* Faciam ut firmus sit, magnus et gloriosus tum in Ecclesia, tum in caelo. Alludit ad duas columnas templi Boos et Jachin, III *Reg. vii*, ut fuisse ostendit ibi Viegas, sect. VI. Unde Richardus de S. Victore *primo*, sic exponit, *q. d.* « Efficiam ut qui fuerit persecutiones et tentationes, sit instar columnæ in se firmus per fidem, rectus per æquitatem, erectus per intentionem, sublimis per contemplationem, sustentans alios verbo consolationis, suffragio orationis, exemplo actionis. » Et Primasius : « Columna, ait, in fabricis munimini congruit et decori; sic et mundi rectores in Ecclesia eminenti numero dignitatis, et portant alios officio charitatis. »

Secundo Ambrosius : « Faciam illum columnam, » id est, predicatorem in Ecclesia; quomodo Paulus, *Galat.* cap. ii, Petrum, Jacobum et Joannem vocavit columnas. Verum quia Origenes, Tertullianus et alii, qui erant quasi columnæ, ceciderunt, melius, inquit Ambrosius, « faciam illum columnam, » id est excelsum in caelo, ex quo non egredietur amplius.

Tertio, Abbas Joachim : « Faciam illum columnam, » id est, Prælatum. Hic enim *primo*, corpore terram, mente caelum tangit; *secundo*, per vitam activam inferioribus inhæret, et tamen per contemplativam sursum aspiciet; *tertio*, multis tusionibus expolitur; *quarto*, inter procellosos ventorum turbines, superpositam suæ curæ machinam infatigabiliter portat; *quinto*, tranquillus et immobilis est ut columna.

Notat ibidem Pererius in columna octo res spectari et laudari : scilicet rectitudinem, altitudinem, crassitatem, firmitudinem, rotunditatem, levorem, colorem et materiam, quæ facili est accommodare predicatori, Prælato et cuilibet excellenti Sancto in Ecclesia, et maxime in caelo, ubi Sancti hi quasi columnæ nulli mutationi obnoxii, in æternum stabunt exelsi et gloriosi.

Quocirca S. Ephrem orans Deum, ut sibi revelaret, « qualis esset Magnus Basilius, in extasis vidit columnam ignis, cujus caput perungebat ad caelum, et vox desursum dicens : Ephrem, Ephem, quemadmodum vidisti columnam hanc ignis, talis est et Magnus Basilius, » inquit *Ambrosius* in *apost. Vita*.

Recte ergo S. Gregorius, *XVII Moral.* xiv : « Quisquis, ait, in Dei opere recta intentione firmatur, columna in structura fabricæ spiritualis erigitur; ut in hoc templo, quod est Ecclesia, positus, et utilitati sit et decori. »

18. AD IMPERIUM DOMINI PROFICISCEBANTUR. — « Domini, » scilicet moventis per angelum columnam nubis quæ dux erat itineris, et per hoc moventis et jubentis castra moveri et proficisci.

19. ET SI EVENISSET UT MULTO TEMPORE MANERET (nubes) SUPER ILLUD (tabernaculum), ERANT FILII ISRAEL IN EXCUBIS DOMINI, — id est, sistebant quasi excubantes, et advigilantes ad motum nubis, quando videlicet Deus moveret nubem, et per hoc juberet eos movere castra.

Nota : Hæc columna nubis quotidie bis quiescebat, etiam in motu castrorum, nimirum in prandio, et in cena : tum enim cibos coquere, et sequi his reficere debebant, tam homines quam animalia. Adde vespere et noctu eam semper quiescere : tum enim somnum capere debebant homines et animalia. Unde nusquam legimus eos noctu movisse castra; cum vero diutius quiesceret, figebant ibi tentoria, talisque quies vocatur mansio vel statio, quales quadraginta duos Hebraei habuerunt in deserto, ut patet cap. xxxiii.

Quæres, unde sciverint Hebraei quietem hanc fore diuturniorem, ibique figenda esse castra?

Respondeo, ex eo : Si post meridiem absolute prandio quiescebat columna, signum erat ibi figenda esse castra; similiter si post nocturnam quietem, mane adhuc quiescebat columna, signum erat ibi herendum esse saltem usque ad prandium (1).

20. AD IMPERIUM DOMINI ERIGEBANT TENTORIA. —

(1) Vers. 20. Pro quot dies hebr. est ימים, proprie dies numeratio, per tot, quot numerari possunt, dies, id est per paucos dies.

Nota : Quoties columna movebatur et præibat castra, sacerdotis elevabant et portabant arcum Domini; Moyses autem Deum invocabat, dicens : « Surge, Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te a facie tua, » quæsi diceret : Surge, et proficiscere nobiscum, Domine, atque castra præi, hostesque nostros, æque ac tuos, fuga et dissipa, ut nos invadere non audeant. Cum vero columna rursus quiesceret, sacerdotis deponebant arcum, et Moses Dominum arce quasi insidentem invitans ad inibi cum Hebraeis manendum, sic eum precabatur : « Revertere, Domine, ad multitudinem exercitus Israel, » ut patet cap. x, in fine.

Putant Hebraei defecisse columnam ignis et nubis statim post mortem Aaron, quæ accidit in quinto mense anni 40, aliquot mensibus ante mortem Moysi, et ingressum Hebraeorum in Chanaan. Sed errant; nam *Deut.* xxx, 13, paulo ante mortem Moysi, dicitur hæc columna apparuisse Moysi et Josue. Columna ergo hæc perduravit usque ad ducatum Josue, eumque ac Hebræos deduxit in ipsam Chanaanem, ibique, æque ac manna, defect et disparuit.

21. DISSIPABANT (id est deponabant) TENTORIA, — suaque omnia convasabant.

22. PER VERBUM DOMINI FIGEBANT TENTORIA, —

q. d. Per imperium Domini datum Moysi, ut videlicet quando moveretur columna nubis, moverent castra; quando sisteret, figerent castra, Hebraei movebant vel figebant castra. Ita, tropologie, Religiosi sequentes ductum obedientie, et viri pii sequentes sanctas inspirationes suas, agunt ex ducta et imperio Domini; unde decet eos esse in excubiis Domini, ac dicere : Audiam quid loquatur in me Dominus.

ERANTQUE IN EXCUBIS DOMINI, — excubantes ad motum columnæ, et consequenter castrorum, uti dixi vers. 19.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Subit Deus feri duas tubas, eorumque usus. *Secundo*, vers. 11, ad motum columnæ nubis Hebraei, instructa arce, movent castra ex Sina in Pharan. *Tertio*, vers. 29, Moses detinet Hobab sororum suum. *Quarto*, vers. 33, arca præiit castra, comprecante Mose.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : 2. Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra. 3. Cumque increperis tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi fœderis. 4. Si semel clangueris, venient ad te principes, et capita multitudinis Israel. 5. Si autem prolixior atque concisus clangor increperit, movebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. 6. In secundo autem sonitu et pari ululatu tubæ, levabunt tentoria qui habitant ad meridiem, et iuxta hanc modum reliqui facient, ululantibus tubis in protectionem. 7. Quando

autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, et non concise ululabunt. 8. Filii autem Aaron sacerdotes clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. 9. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant adversum vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manibus inimicorum vestrorum. 10. Si quando habebitis epulum, et dies festos, et calendas, canetis tubis super holocaustis, et pacificis victimis, ut sint vobis in recordationem Dei vestri, ego Dominus Deus vester. 11. Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis elevata est nubes de tabernaculo foederis, 12. profectique sunt filii Israel per turmas suas de deserto Sinai, et recubuit nubes in solitudine Pharan. 13. Moveruntque castra primi juxta imperium Domini in manu Moysi. 14. Filii Juda per armas suas, quorum princeps erat Nahasson filius Aminadab. 15. In tribu filiorum Issachar fuit princeps Nathanael filius Suar. 16. In tribu Zabulon erat princeps Eliab filius Helon. 17. Deposuitque est tabernaculum, quod portantes egressi sunt filii Gerson et Merari. 18. Profectique sunt et filii Ruben, per turmas et ordinem suum, quorum princeps erat Helisur filius Sadeur. 19. In tribu autem filiorum Simeon, princeps fuit Salamiel filius Surisadda. 20. Porro in tribu Gad erat princeps Eusasaph filius Ducl. 21. Profectique sunt et Caathita portantes Sanctuarium. Tandem tabernaculum portabatur, donec venirent ad erectionis locum. 22. Moverunt castra et filii Ephraim per turmas suas, in quorum exercitu princeps erat Elisama filius Ammiud. 23. In tribu autem filiorum Manasse princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. 24. Et in tribu Benjamin erat dux Abidan filius Gedeonis. 25. Novissimi castrorum omnium profecti sunt filii Dan per turmas suas, in quorum exercitu princeps fuit Abiezer filius Amisaddai. 26. In tribu autem filiorum Aser erat princeps Phegiel filius Oehran. 27. Et in tribu filiorum Nephtali princeps fuit Ahira filius Enan. 28. Hæc sunt castra, et profectioes filiorum Israel per turmas suas, quando egrediebantur. Dixitque Moyses Hobab filio Ragucl Madianite cognato suo : Profectusimur ad locum, quem Dominus daturus est nobis : veni nobiscum, ut beneficiamus tibi ; quia Dominus bona promisit Israeli. 30. Cui ille respondit : Non vadam tecum, sed revertar in terram meam, in qua natus sum. 31. Et ille : Noli, inquit, nos relinquere ; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris ductor noster. 32. Cumque nobiscum veneris, quidquid optimum fuerit eis opibus, quas nobis traditurus est Dominus, dabimus tibi. 33. Profecti sunt ergo de Monte Domini viam trium dierum, arcaque foederis Domini præcedebat eos, per dies tres providens castrorum locum. 34. Nubes quoque Domini super eos erat per diem, cum incederent. 35. Cumque elevaretur arca, dicebat Moyses : Surge, Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te, a facie tua. 36. Cum autem deponeretur, aiebat : Revertere, Domine, ad multitudinem exercitus Israel.

2. FAC TIBI DUAS TUBAS ARGENTÆAS DUCTILES, — ut his convoces populum: primo, ad movenda castra; secundo, ad festa; tertio, ad sacrificia; quarto, ad bella; præcipit autem Deus duas tantum tubas fieri, ne Hebræos gravet sumptu præstantio, non autem quod plures fieri vetet. Unde plures esse factas, si non tubas, certe buccinas, sive jam, sive postea, patet *Josue* vi, 4, ubi septem numerantur buccinæ, quibus clangentibus prostrati sunt muri Jericho (1).

Nota : Jubet Deus eas fieri argentæas, tum ob

(1) Pro ductiles in hebr. est opere tornato.

reverentiam cultus divini, tum ut sint magis sonore.

Formam harum tubarum describit Josephus, lib. III *Antiquit.* cap. xi : « Canna, ait, erat tibia paulo crassior, longitudine paulo minus cubitali, cuius os tantum patebat quantum ad inflandum sufficeret, desinebatque in extremitatem campanula similem, sicut tuba. » Porro sacerdotum erat hæc tubis clangere, ut patet vers. 8.

Allegorice, Rupertus per duas tubas accipit duos Christi adventus, scilicet primum in carnem, secundum ad judicium. *Primo* enim Christus insonat : « Penitentiam agite, appropinquavit regnum

Forma tubarum.

Allegorice.

caelorum. » Secundo insonabit : « Ite, maledicti in ignem æternum. » Unde alii per tubas accipiunt minas, verbi gratia inferni; et promissiones, verbi gratia cæli, quas populo jugiter insonare debent concionatores, ut æternitatis et metu et spe corda hominum feriant et compungant. Ita fecit S. Chrysostomus, S. Antoninus, S. Dominicus, S. Vincencius, et alii maximi præcones, qui non phaleratas, sed effluentes habuerunt conciones quibus homines converterunt. Maximus enim hominum stupor, et inter omnes mundi insanias maxima est, quod plerique omnes res caducas et temporarias toto studio et conatu sectentur, divinas vero et æternas negligant, et vix de his cogitent, cum tamen ab his omne et æternum eorum bonum pendeat. Unde S. Hilarius ait, « concionatores debere esse satores æternitatis. »

Concinatores sicut satores æternitatis.

Talis præco fuit S. Joannes Baptista : « Progenies, inquit, viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? » etc. « Ventilabrum in manu ejus, et perimundabit aream suam; et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. » Vide ejus concionem, *Matth.* iii, quæ tota huc spectat. Talis fuit vox clamantis in deserto, quæ petras et saxa contrivit, ex eisque aquas lacrymarum elicuit, quibus eos præparavit ad gratiam et justitiam Christi.

Talis præco fuit Christus : « Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum, » *Matth.* iv; et cap. xxv tota ejus concio est de consummatione sæculi, de signis judicio prævis, de judicio, de vita æterna piis, et gehenna impiis irroganda.

Talis fuit S. Petrus : « Sol converteretur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et manifestus. Salvamini a generatione ista prava, » *Act.* ii, 20 et 40.

Tales fuerunt Jacobus et Joannes, qui proinde a Christo vocati sunt « Boanerges, » id est, a filii tonitru, » *Marci* iii. Hanc vocem, puta hoc tonitru, ait, super aquas, Deus majesticis intonuit: vox homini in virtute, vox homini in magnificientia : vox Domini confringentis cedros : vox Domini intercedentis flammam ignis : vox Domini concitentis desertum : vox Domini preparantis cervos, » ut pavore tonitru dilatata matrice facilius pariant; « et in templo ejus omnes dicent gloriam. » Hæc enim novissimorum prædicatio, quasi tonitru aquas, id est populos multos, commovit ad penitentiam et lacrymas : cedros, id est superbos confrigit : divisit ignem, id est charitatem et linguas igneas in pentecoste distribuit : concensit desertas Gentium regiones : cervos, id est timidos et tardos ad partum virtutum, pavore judicii Dei præparavit : induxit diluvium, tum baptismi, tum contritionis, quo peccata merguntur. Ita ibi explicat S. Basilus, Theodoretus, Augustinus, Didymus et Origenes.

Talis fuit S. Paulus, qui, ut ait S. Hieronymus,

fuit « tuba Evangelii, tonitru Gentium, rugitus leonis. » Audi eum in Acrepago : « Deus nunc annuntiat omnibus hominibus, ut omnes ubique penitentiam agant, eo quod statuit diem in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis, » *Act.* xvii, 30; et *Act.* xxvi, 23 : « disputante illo (Paulo) de justitia et castitate, et de judicio futuro, tremefactus Felix, » etc. Et cap. xxvi, 24, prædicans resurrectionem mortuorum, audivit a Festo preside : « Insanis, Paule : nullum te litteræ ad insaniam convertunt. Et Paulus : Non insanio, inquit, optime Feste, sed veritatis et sobrietatis verba loquor. »

Talis fuit S. Franciscus, cujus assidua erat concio : « Labor modicus, voluptas æterna; voluptus modica, pœna perpetua; multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio. »

Tropologicè Cyrillus, lib. V *De Adorat.*, pag. 97, per hæc duæ tubas ductiles, duplex genus predicationis in Ecclesia usitatum accipit : primum, quod fidem roborat et dilatat; secundum, quod mores corrigit. Argentæe sunt ob splendorem, summamque sinceritatem. Buccinæ sunt, quia necesse est ut hi qui venturam vitam prædicant, tribulationem presentium tusionibus et ductibus crescant, inquit S. Gregorius, lib. XXX *Moral.* cap. vii. Sic et Procopius : « Vox, inquit, tuba doctrinalis est, secunda moralis.

Symbolice, pro tubis judicæ Ecclesia utitur campanis, quæ majores sunt, fortiores, magisque sonore ac durabiles, ideoque significant predicationem Evangelicam toto orbe resonantem, et duraturam usque ad finem mundi, cum Judæismus uno Judææ angulo fuerit conclusus. Ita Amalarius Trevisensis Episcopus anno Christi 820, lib. III *De Eccl. offic.*, cap. i. Porro campanæ dicte sunt a Nola civitate Campanie, ubi primum majores campanæ formatæ sunt. Ita Waleridus Strabo, lib. *De Rebus Eccl.* cap. v. Porro campanæ usus multiplices Poeta his versibus complexus est :

Laudo Deum verum; plebem voco; convoco cœlum;
Defunctos ploro; pœntem fugo; festa decoro.

Vide Jodocum Cocceium in *Thesuro Cathol.* part. II, lib. III, art. 6.

QUANDO MOVENDA SUNT CASTRA. — Hebræice, et quando movenda sunt castra; unde in Hebræo videntur hic duæ officia tubarum significari, videlicet primum, ad cœtum populi adunandum; secundum, ad movenda castra. Verum noster interpretatur et non accipit copulative, sed interactive et determinative, q. d. Ad convocandum multitudinem, ut ordinala serie sub suo quisque vexillo, suo clangore exitus moveat castra.

4. SI SEMEL CLANGERIS, — id est, si una tuba clangentis, uti habent Hebræi, Chaldæi, Septuaginta et Josephus, qui ait et addit : Moses duas buccinas fecit; quarum una plebs ad concitandum vocabatur, altera principes ad consulandum de

republica excitabantur; utraque vero clangente universus populus convocabatur. Sicut ergo utraque clangente duplex erat clangor, bisque clangere dici poterat, ita una clangente, semel dicitur clangere. Denique si clangentem *וְהַלְלוּ* *tertia*, id est sonitu inciso et contracto (quem noster Interpret *ululatum* vocat), movebant castra; nam alias sonus harum tubarum erat planus et aequalis. An autem in motione castrorum una, an duabus tubis clangerint, non liquet.

6. ET JUXTA HUNC MODUM RELIQUI FACIENT, — ut videlicet, sicut primo tubae clangore castra moverunt, et profecti sunt Judas, Issachar et Zabulon, qui erant ad Orientem tabernaculi; secundo vero clangore profecti sunt Ruben, Simeon et Gad, qui erant ad Meridiem tabernaculi: ita tertio clangore castra moveant Ephraim, Manasse et Benjamin, qui erant ad Occidentem; quarto denique castra moveant Dan, Aser et Nephtali, qui erant ad Septentrionem: patet ex dictis cap. II.

ULULANTIBUS (id est concise clangentibus) TUBIS, — ut est ululatus bestiarum concisus.

9. SI EXIERTIS AD BELLUM, etc., CLANGETIS, etc., ET ERIT RECORDATIO VESTRI CORAM DOMINO, — *q. d.* Dominus recordabitur vestri in praeliis, cum clangetis juxta hoc ejus preceptum, ut eruat vos ab hostibus, vobisque det victoriam.

10. SI QUANDO HABEBITIS EPULUM, — solemne et sacrum ex hostiis pacificis, sive epulum quod fit previo sacrificio, illudque claudit, quale erat in consecratione regum, tunc clangetis hisce tubis. Similiter et in Calendis, id est in neomenia sive novilunio, puta primo die mensis lunaris; hic enim dies Judeis erat festus.

UT SINT VOBI IN RECORDATIONEM DEI VESTRI, — ut Deus iis, vel potius obedientia vestra, quam hoc clangore prestatis, exitus recordetur vestri, id est cogitet de vobis, benigne acceptet sacrificia vestra, et adsit vobis ope sua, ut recordantes solent facere. Antropopathia; enim Deus recordari dicitur, non proprie. In Deo enim, cui omnia sunt stabilla et presentia, nulla est memoria, sed jus omnium, tam praeteritorum et futurorum, quam praesentium visio et intuitus.

11. ANNO SECUNDO (ab egressu Hebraeorum ex Aegypto), MENSE SECUNDO, VIGESIMA DIE MENSIS ELVATA EST NUBES. — « Nubes, » id est columna nubis, cepit moveri et preire castra, quae proinde mota sunt. Hinc patet Hebraeos mansisse in Sina (quae duodecima fuit mansio Hebraeorum in deserto) per annum integrum, exceptis tredecim diebus. Nam venerunt in Sina tertia die mensis tertii anni primi, ut patet *Exod. xix. 4*; discesserunt vero ex Sina die vigesima mensis secundi, anni secundi. Omnia ergo quae a cap. *xix. Exod.* narrantur hucusque, gesta et dicta sunt in Sina. Quare primo omnes leges morales, judiciales et caeremoniales latae sunt in Sina. Secundo, ibidem fabricatum est tabernaculum quasi templum. Tertio, ibidem consecrati sunt sacerdotes et Le-

vites. Quarto, ibidem ordinata sunt castra, adeoque instituta et formata est tam republica quam Ecclesia vetus Hebraeorum, perinde ac in Sion promulgata est lex nova, coepitque republica et Ecclesia Christianorum, *Act. II. 1, et Hebr. xii. 22.*

Notat Torniiellus, hoc anno secundo egressus Hebraeorum ex Aegypto, mortuum esse S. Job; idque dicendum est, si ponamus quod ipse et alii plures docent, S. Job vixisse 217 annos: tot enim sunt ab anno 130 Jacobi, quo natus videtur S. Job, usque ad hunc annum secundum, uti dixi *Genes. xxxv. 33.*

12. PROPECTIQUE SUNT FILII ISRAEL, etc., DE DESERTO SINAI, ET RECUBIT NUBES IN SOLITUDINE PHARAN, — puta in loco qui postea dicitur *est Sepulchra concupiscentiae*. In eo ergo fuit decima tertia Hebraeorum mansio, quae fuit in vasto illo deserto Pharan, quod in se unum est, sed multa partialia complectitur: hujus enim deserti Pharan pars est desertum Sin, in quo trigesima tertia fuit mansio, de qua cap. *xxxiii. vers. 36* (licet S. Hieronymus, tract. *De 42 mansion.*, Pharan terminet in Sin, et in Pharan ponat tantum octodecim mansiones sequentes, quae fuerunt usque ad Sin et Cades). Ubi intueor, mirare et celebra mirabilem Dei erga suos providentiam, utpote quae Hebraeos per hoc desertum vagabundos, per triginta octo annos deduxit, quo tempore primo, nunquam eis manna nec aqua defecit. Secundo, columna nubis semper vivam praevit. Tertio, nunquam vestimenta vel calcem eorum detrita sunt, imo cum parvulis crescentibus cresebant et ipsa; non enim vestes mutarunt vel innovarunt in deserto. Quarto, hic de caelo acceperunt coturnices, et aquam de petra, omniaque portenta quae deinceps in Numeris enarrantur, hic contigerunt. Quinto, in hoc deserto omnes egressi ex Aegypto, videlicet plusquam sexcenta millia, ob murmur perierunt et mortui sunt. Qui desertum hoc accurate lustrarunt, tradunt esse primo, solitudinem amplissimam: extenditur enim a monte Sina usque ad Cadesbarne, per iter undecim dierum; secundo, esse iniviam et inaquosam; tertio, sterilem et inabilem; quarto, hominibus juxta ac bestiis inhabitatam; quinto, carere herbis et arboribus: hinc inde tamen eas habet, ut patet vers. 33. Sexto, esse asperam praerupis rupibus et montibus. Septimo, esse sicciissimam et aridissimam ob solis aestum. Octavo, in ea assidue lutandum esse cum tenacissimo sabulo, quod praetulum et vestigis oedens ingressum vehementer impedit et remoratur. Per hoc tamen desertum Hebraei, etiam parvuli, Deo duce, commode per triginta octo annos ambularunt: vide Adrichomium, Borchardum, Zieglerum et alios in Pharan.

13 et 14. MOVERUNTQUE CASTRA FILII ISRAEL, — De ordine singularum tribuum et acie horum castrorum dixi *Numer. II*. Ex hoc loco, puta ex vers. 17, patet Gersonitas et Meraritas incessisse post primam aciem Juda; Caathitas vero post secun-

Mors S. Job juxta Torniiellum.

VERS. 14.

Mira Dei providentia erga Hebraeos in deserto. Primo, Secundo, Tertio.

Quarto.

Quinto.

Deserti hujus eo-que qualitates, et difficultates.

VERS. 29. An Hobab filius Jethro? A seruit Septuaginta.

dam Ruben, uti dixi cap. II: licet alii aliter sentiant putentque hic esse hysteron proteron. Verum non recte; nam distincte et ordinale tota acies, tam populi quam Levitarum, hic describitur (1).

Ubi nota: Voluit Deus Hebraeos per quadraginta annos in deserto, in armis et castris vitam agere, ut inter hostes positi, perpetuo exoubarent, paratique essent ad pugnam, ne otio et inertia diffunderent. Ita Epaminondas cupiens Baeotos, otio dissolutos semper in armis continere, cum se Baotarcham, id est principem eorum deligerent, hortari solebat ut denuo consultarent; se enim si crearent duces, militandum illis fore, regionemque ipsorum supinam atque apertam, belli orchestraam appellabat, quod eam tenere non possent, nisi manu clypei ansae inserta. Ita Plutarchus in *Locon*.

Tropologicè, haec castra significabant vitam fideliū esse militiam, ut ait S. Job, *II* qua armati et assidue depugnant tendimus ad patriam caelestem. « Non enim est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitie in caelestibus, » *Ephes. VI. 12.*

JUXTA IMPERIUM DOMINI IN MANU MOYSI, — quod scilicet dedit vel edixit per Moysen, ministrum et organum suum; hujus enim symbolum est manus.

21. CAATHITE PORTANES SANCTUARIUM, — puta vasa sancta Sanctuarii, id est Sancti et Sancti sanctorum.

TAMDIU TABERNACULUM (vasa tabernaculi, id est Sancti et Sancti sanctorum, jam dicta) PORTABATUR, DONEC VENIRENT AD ERECTIONIS LOCUM. — Hebr. est, *erexerunt tabernaculum* (Gersonite et Merarite), donec venirent (a-erent) ipsi (Caathite) ad vasa sacra in illud inferenda. Unde rursus patet Gersonitas et Meraritas praecessisse, ac primam aciem secutos esse, ut tabulas et cortinas tabernaculi erigerent, puta Sanctum et Sanctum sanctorum, ut Caathites sequentes secundam aciem, adventantes invenirent tabernaculum jam erectum, in quod sua vasa inferrent; hoc enim congrua omnium providentia, dispositio et ordo exigebat.

29. DIXITQUE MOYSES HOBAB FILIO RAGUEL MADIANITE, COGNATO SUO. — Queritur, an Hobab hic fuerit ipse Jethro socer Moysi, an vero Jethronis filius? Septuaginta asserunt Hobab esse ipsum Jethro; ita et Abulensis. Habuit ergo Jethro quatuor nomina: primo enim dicitur esse Jethro; secundo, Raguel; tertio, Hobab; quarto, Cineus, ut patet *Jud. I. 16*. Jethro enim cum filia sua Sephora, uxore Moysi, venit ad Moysen in Sina, *Exod. xviii. 1*. Si dicas: Hobab hic vocatur filius Raguelis, respondet, Hobab fuisse filium senioris Raguelis, sed fuisse ipsum Raguelem juniorem, qui

et Jethro est dicitur; patris enim nomen filio fuisse inditum, sive tanquam proprium, sive tanquam patronymicum, uti apud Hollandos et Anglos fit; inde enim vocant suos Robersonios, id est Roberti filios; Petersonios, id est Petri filios; Jansonios, Andronios, etc.

Alii, ut Paulus Burgensis, Cajetanus et Oleaster, verisimiliter censent hunc Hobab esse filium Jethronis sive Raguelis. Nam primo, expresse hic ita vocatur: Raguel enim hic idem esse videtur cum eo qui ita nominatus est *Exod. II. 18*: ille autem fuit Jethro, socer Moysi; neque solet Scriptura Gentilium (qualis fuit Jethro) patres vel avos recensere.

Secundo, quia Jethro reversus est in Madian, ut patet *Exod. xviii. ult.*; hic autem Hobab persuasus a Mose, videtur cum eo mansisse, et profectus esse in Chanaan, ut colligitur ex vers. 31; idque magis confirmatur ex eo quod Madianite castra paulo post, puta anno ab hoc 38, qui fuit quadragimus et ultimus peregrinationis in deserto, ab Hebraeis jam Chanaan ingressurus prorsus delati sunt. Si ergo in Madian redisset Hobab, pariter ibi cum sua familia delatus fuisset; hoc autem est falsum, uti mox ostendam. Nam quod aliqui respondent, Moysen, cum bellum illud esset Madianitis, prius inde evocasse Hobab cum familia sua, gratis et sine auctore vel teste dicitur. Solus ergo Jethro, utpote senex centenarius (Moses enim genuit ejus, jam erat 81 annorum), in Madian rediit, ibique paulo post mortuus est, antequam Madianite decederent.

Tertio, quia Hebraei sic optime vertunt: *Et dixit Moses Hobab filio Raguelis, soceri sui*, et ita forte verterunt Septuaginta, non autem *socero suo*, uti jam habent Graeci codices. Noster tamen Interpret vertit, *cognato*, id est affini, suo, quia Hebraeum *חָתָן* *choten* et socerum et cognatum, id est affinem, significat; tam enim Hobab quam Raguel sive Jethro, erat affinis Moysi. Hobab enim erat sororius, Raguel vero erat socer Moysi.

Videtur ergo quod Jethro redeunte ex Sina in viciniam Madian, Hobab filius ejus cum sorore sua Sephora manserit cum Mose, cum quo perrexit in Chanaan: ibi enim fertilem terram agri Jericho accepit in sortem suam; et inde postea convenitibus Hebraeis migravit in optimam sortem tribus Juda, ut patet *Judic. I. 16*, ubi dicitur: a Fili Cinea (id est Jethro) cognati (id est soceri) Moysi ascenderunt de civitate Palmarum (id est Jericho) cum filiis Juda in desertum sortis ejus, et habitaverunt cum eo; aliquos etiam ex eis migrasse ad sortem Nephtali, patet *Judic. IV. 10 et 11*, ubi Haber Cineus (enjus uxor Jabel occidit Sisaram principem) habitasse dicitur juxta Cedes, quae erat in sorte Nephtali, ut patet *Josue xix. 36*. Horum quoque Cineorum mentio fit *I Reg. xv. 6*, qui tandem in captivitate communi ab Assyriis, puta a Salmanasar, vastati et capti sunt. Id enim futurum praedixit Balaam,

(1) Pro primi, alii vertunt prima vice, ut significetur, primam castrorum motionem factam esse.

Num. xiv. 22: «Assur, inquit, capiet te,» o Cinæo. Denique ab hoc Jethro et Hobab prognatus est Rechab, cujus filius fuit pius Jonadab, qui cum fehu Baal et Baalita evertit, IV Reg. x, 23. Ab hoc Jonadab orti sunt Rechabita, quos adeo abstinentia, obedientia et sanctitate dilaudat Jeremias, cap. xxxv; Rechabitas enim esse Cinæos patet I Paralip. ii, 25. Rechabita ergo non fuerunt Judæi, sed Madianite, puta posteri Jethro. Rursum Rechabitarum posteri fuerunt Essæi, quos a temperantia et continentia commendant Philo, Eusebius et alii, ait Suidas. Vide hic sanctam progeniem, et sanctorum parentum sanctos filios: hoc facit et præstat pia parentum educatio, et cum vobis conversatio.

30. REVERTAR IN TERRAM MEAM, — in Madian.

31. NOLI, INQUIT, NOS RELINQUERE: TU ENIM NOSTI IN QUIBUS LOCIS PER DESERTUM CASTRA PONERE DEBEAMUS. — Erat enim Madian monti Sina, et deserto hinc vicin; unde Moses cohabitans Jethro in Madian, ejus oves in deserto hoc pascebat. Dixit vero hoc Moses ad Hobab, non quasi opera ei ducta ejus indigeret, utpote qui columna nubis forinsecus, et intrinsecus Deo, vel angelo dicente erudiebatur, discebatque quo loco ponenda essent castra; quicquid in ea regione, puta in deserto hoc, per 40 annos pasceus oves, tam, vel magis versatus erat, quam Hobab. Voluit ergo Moses Hobab apud se detinere, ut eum, utpote sororium suum, Gentilem in veri Dei religione et cultu erudiret, eumque a gentilismo ad judaismum traderet (1).

Ubi nota charitatem et prudentiam Mosis in persuadendo Hobab: nam, ut ait Rabanus et Rupertus: «Vir providus (Moses) elato auditori (Hobab) colloquens, solatium petiit ut daret, duocem requirebat in via ut dux ei fieret ad vitam; plerumque enim persuadere elatis utilia melius possumus, si profectum eorum nobis potius quam illis profuturum dicamus, sique id quod petimus, nobis potius quam ipsis impendi postulemus.» Cum enim Hobab noluisse acquiescere Mosei dicerent: «Veni nobiscum, ut benefaciamus tibi;» instat Moses ut maneat, quasi eo indigeat dicens: «Noli nos deserere.»

Enis ductor NOSTER, — hebraice, *eris nobis in oculos*, id est eris nobis dux, ut ostendas ubi sunt fontes, ubi pascua pro pecoribus nostris, ubi ligna, etc. Tacet Hobab: unde verisimile est eum acquiescisse et mansisse cum Mose, uti dixi vers. 29.

33. PROPECTI SUNT ERGO DE MONTE DOMINI (de Sina) VIAM TRIUM DIERUM, ARCAQUE FOEDERIS DOMINI PRÆCEDEBAT EOS, — *q. d.* Profecti sunt per tres dies, nec ante castra fixerunt: quibus diebus arca in qua erant tabulae foederis, puta tabulae

(4) Alibi: Hobabo, homini Madianite, per ea deserta cum gregibus sepe vagato, notissima erant omnia loca, in quibus erant pascua et fontes, quos Arabes summo studio obterege solent.

decalogi, antecedebat eos, arcamque incumbabat columna nubis, quae erat dux itineris, idque ad religionem arcae, et ad observationem decalogi, arcae contenti, populo commendandam (2).

An autem semper deinceps arca castra praecesserit non omnino liquet. Abulensis ex Josepho affirmat: si enim hic praecessit, cur non et alias deinceps? Portabatur autem arca a quatuor Levitis Caathitis, ut patet cap. iii et iv, et I Paralip. xv, 15. Licet enim subinde, in gravi causa, arca portata sit a sacerdotibus, ut in transitu Jordanis et in demolitione murorum Jericho, Josue vi, 6, tamen ordinarie portabatur a Levitis: neque enim eam continuo et semper portare potuissent sacerdotes, utpote qui tunc tantum essent duo, scilicet Eleazar et Ithamar, cum patre suo Aarone pontifice, qui arcae, et omnibus Levitis, vasisque sacris superintendere debebant.

PROVIDENS CASTRORUM LOCUM, — hebraice, *ad explorandum, vel investigandum illis requiem*, id est, locum in quo commodè quiesceret et agerent castra, ubi scilicet erant gramina et pabula pro ovibus, bobus et jumentis, ubi erant fontes et aquae, ar salubris, etc. Faciebat hoc columna nubis, utpote dux itineris, et consequenter arca, cui nubes incumbebat. *Secundo*, arca providebat castrorum locum, quia praesumo tollebat serpentes, feras et caetera viarum incommoda, ait Abulensis. Verum prior sensus genuinus est, eumque exposcit vox hebraea *חַר* *har*, quae proprie explorare significat, non tollere.

35. CUMQUE ELLEVARETUR ARCA, — ad portandum eam in motu castrorum. Rabini hoc versu 35, et cap. seq. vers. 1, scripserunt duas litteras *non* inversas in textu Hebraeo, scilicet unam in verbo *בִּסְסַע* *binsosa*, id est cum proficiscretur, alteram in verbo *כִּתְמַנְנִי* *kamitonemia*, id est cum murmurarent. Priori *non* inverso significant benevolam Dei conversionem ad populum, ob preces Mosis; posteriori, impitatem et ingratitude nem populi, volentis reverti in Aegyptum. Hoc rabbinicum et cabalisticum est.

DICENT MOYSES: SERGE, DOMINE, ET DISSIPENTUR INIMICI TUI. — Nota: Deus olim se maxime representabat per arcam: orat ergo hic Moyses ut, surgente arca, surgat etiam Deus, quasi qui hactenus cum Hebraeis in arca quiescisset, et jam ex-

(2) Visantur hodiernum prope Sina montem aliquae rupes innumeris pergrandibusque characteribus insculptae (Vid. Delaborde et Linant, *Voyage dans l'Arabie Pétrée*), quas inscriptiones ab ipsis Israelitis dum ibi duca Mose commemorarentur, exaratas fuisse, quidam existimaverunt. Ita censuit primus Cosmas, Alexandriae monachus (sec. vi), in *Topographia Christiana*; recentius autem Forster in opere cui titulum fuit, *The voice of Israel from the rocks of Sinai*, 1851. Tunc contra harum inscriptionum auctores habet Salazar paganus, Melius, ut opinor, post Montfaucon, Beer in *Stadit Asiatice*, fascicul. 3, et Lenormant in *Journal Asiatique*, januar. 1859, stantur eas ibi insculptas fuisse ab Arabibus christianis hæc in loca IV vel V saeculo peregrinantibus.

surgere rogetur ad viam praecedendam et praemuniendam, dissipandosque hostes suos, id est gentes vicinas, quae populi sui erant hostes, a facie sua, ut videlicet coram arca Domini, vel ea visa metu correpti diffugiant. Hinc ea Israelitis in arca Domini fuit confidentia, ut eam producerent ad castra tempore belli, idque magno hostium pavore, tumque Deum sibi presentem, sequere adjuvantem crederent, ut patet ex gestis tum Josue cap. vi, tum Heli, I Reg. iv, 3.

Ex hisce verbis et oratione Mosis, ait Abulensis, inolevit in Ecclesia mos, ut initio Horarum Canonicearum dicatur: «Deus in adiutorium meum intende,» scilicet ad nos adjuvandum et dirigendum in psalmodia.

Rursus Abbas Marcellus in *Prato spirituali*, cap. clix, ait nihil ita esse utile nihilque ita contristari demones, ac psallere. Nam «cum psallimus, ait, partem nobisipsi, Deum laudando, oramus, partim demonem maledictis incessimus, ut cum dicimus: Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus.» Magis mirabile, magisque ad proximum redigendum est, quod scribit S. Athanasius ad Antiochum, *Quaest. XIV*: «Non existit, ait, in toto tam veteri, quam novo Testamento, verbum terribilius, atque magis nostram disperdens potestatem (id est diabolum), quam initium *Psalmi lxxvii* (quod ex hisce Mosis verbis et precibus desumptum est): quamprimum enim dicto verbo: Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus; mox ululans evanescit et disparet dia-

bolus, ostendens hujus orationis virtutem et operationem.»

Hinc Angelus apparens, psallensque cum orationum interiectione, monachos docuit modum psallendi; indeque Psalmi duodecim in Horis nocturnis et diuturnis per totam Aegyptum cantantur, inquit Cassianus, lib. II *Instit.* cap. v. Sicut angeli alterius canentes visi a S. Ignatio, docuerunt chorum alterius canere, quod graeci vocant *ἀναβόαιος ἕλληνας*; unde Antiphonarum nomen et origo, ut alibi ex veteribus historicis ostendi. Ita nocte et die psallebat sine intermissione Isidorus Presbyter in *Vitis Patrum*, libro V, titulo xi, num. 47.

36. CUM AUTEM DEPONERETUR (ARCA) AIEBAT: REVERTERE, DOMINE, — ad castra videlicet, quae arcam et Dominum sequebantur. Nam cum columna nubis sisteret, arcaque deponeretur, ibi simul castra agebantur circumcirca: in medio enim castrorum fixorum erat arca. Orat ergo Moses ut Dominus redeat ad medium castrorum, omnia castra tueatur (1).

AD MULTITUDINEM EXERCITUS ISRAEL, — Hebraei *ad myriades militum Israel*. Tradunt enim Hebraei tres milliones hominum cum Mose ex Aegypto exisse, et peregrinata esse per desertum versus Chanaan.

(1) Ante *רַבְּתָא* alii subadiant *אֵל*, *ad*, cum Volgato. Maurer *קָוָה* transitive capiendum existimat, ut sensus sit, *reduc Jova, myriadas famularum Israelis*.

CAPUT UNDECIMUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Murmurant Hebraei, petuntque carnes et capras Aegypti: hinc vers. 10, turbatur Mose, et queritur apud Deum; Deus autem, vers. 25, ovis illius in septuaginta seniores partitur, qui omnes prophetaut. Denique, vers. 31, Deus populo corturnices afflat, sed eadem ob murmur plagam infligit; inde locus dicitur et Sepulchra concupiscentiae.

1. Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum. Quod cum audisset Dominus, iratus est. Et accensus in eos ignis Domini devoravit extremam castrorum partem. 2. Cumque clamasset populus ad Moysen, oravit Moyses ad Dominum, et absorptus est ignis. 3. Vocavit nomen loci illius, Incensus: eo quod incensus frisset contra eos ignis Domini. 4. Vulgus quippe promissum, quod ascenderat cum eis, flagravat desiderio, sedens et flens, junctis sibi pariter filiis Israel, et ait: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? 5. Recordamur piscium quos comedebamus in Aegypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, et pepones, porrique et caepe, et allia. 6. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. 7. Erat autem Man quasi semen coriandri coloris bdellii. 8. Circuibatque populus, et colligens illud, frangebatur mola, sive terabatur in mortario, coquens in olla, et faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. 9. Cumque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter et Man. 10. Audivit ergo Moyses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorii sui. Iratusque est

furo Domini valde; sed et Moysi intoleranda res visa est, 11. et ait ad Dominum: Cur afflixisti servum tuum? quare non invenio gratiam coram te? et cur imposuisti pondus universi populi hujus super me? 12. Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi: Porta eos in sinu tuo sicut portare solet nutrit infantulum, et defer in terram, pro qua jurasti patribus eorum. 13. Unde mihi carnes ut dem tantæ multitudini? flet contra me, dicentes: Da nobis carnes ut comedamus. 14. Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia gravis est mihi. 15. Sin aliter tibi videtur, obsecro ut interficias me, et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. 16. Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri; et duces eos ad ostium tabernaculi federis, faciesque ibi stare tecum, 17. ut descendam et loquar tibi: et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. 18. Populo quoque dies: Sanctificamini; cras comedetis carnes, ego enim audivi vos dicere: Quis dabit nobis escas carniū? bene nobis erat in Ægypto. Ut det vobis Dominus carnes, et comedatis, 19. non uno die, nec duobus, vel quinque aut decem, nec viginti quidem, 20. sed usque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, et vertatur in nauseam, eo quod repuleritis Dominum, qui in medio vestri est, et flevit coram eo, dicentes: Quare egressi sumus ex Ægypto? 21. Et ait Moyses: Sexcenta millia peditum hujus populi sunt, et tu dicis: Dabo eis esum carniū mense integro: 22. numquid ovium et boum multitudo cædetur, ut possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in unum congregabuntur, ut eos satient? 23. Cui respondit Dominus: Numquid manus Domini invalida est? Jam nunc videbis utrum meus sermo opere compleatur. 24. Venit igitur Moyses, et narravit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus Israel, quos stare fecit circa tabernaculum. 25. Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Moysen, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt. 26. Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Medad, super quos requievit Spiritus; nam et ipsi descripti fuerant, et non exierant ad tabernaculum. 27. Cumque prophetaret in castris, accurrit puer, et nuntiavit Moysi, dicens: Eldad et Medad prophetant in castris. 28. Statim Josue filius Nun, minister Moysi, et electus e pluribus, ait: Domine mi Moyses, prohibe eos. 29. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum? 30. Reversusque est Moyses, et majores natu Israel in castra. 31. Ventus autem egrediens a Domino, arreptans trans mare coturnices delatit, et demisit in castra itinere quantum uno die confici potest, est omni parte castrorum per circuitum, volabantque in aere duobus cubitis altitudine super terram. 32. Surgens ergo populus toto die illo, et nocte, ac die altero, congregavit coturnicum, qui parum, decem coros: et sicaverunt eas per grym castrorum. 33. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat hujusmodi cibus: et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. 34. Vocatusque est ille loeus, Sepulchra concupiscentiæ: ibi enim sepelierunt populum qui desideraverat. Egressi autem de Sepulchris concupiscentiæ, venerunt in Haseroth, et manserunt ibi.

4. INTEREA ORTUM EST MURMUR POPULI (Hebr. est, et erat populus murmurans mala. Ita et Septuaginta et Chaldaei), QUASI DOLENTIUM PRO LABORE, — præ fatigatione itineris, puta quia tres dies continuos cum parvulis, jumentis et sarcinis ambularent. Pro quasi dolentium, hebr. כְּתֹנְנֵי כְּתֹנְנֵי, id est, quasi causantium laborem

et dolorem. Unde patet eos non tam murmurasse ex vera fatigatione (lente enim ambulabant, et Deus confortabat eos), quam eam prætexuisse suae gulae, et ollis Ægypti, ut patet vers. 5. Quocirca Vatablus vertit: Contigit autem, cum populus molestiam et dolorem quandam causaretur, ut ea res displiceret in auribus Domini. Mitonenim enim, cum

ait Hiltipael, significat actionem reflexam, puta dolentium, id est, causantium dolorem; imo aliqui, ut Forster in *Lexico mitonenim* vertunt concupiscentium, scilicet carnes et cæpas, ut patet vers. 5. Radix enim מִן on, et concupiscentiam significat, et dolorem: illa enim hujus est causa, uti culpa causa est poenae. Alii, ut R. David, Pagninus, Mercerus *mitonenim* vertunt, mentientium, scilicet fatigationem et dolorem, cum revera non tam fatigati essent, quam concupiscerent ollas Ægyptias, more suo. Marinus vertit, *perverse agentium*. Favet Deut. viii, 4, ubi dicitur: « Pes tuus non est subritus, eo quadragesimus annus est. » Adde, cum hi murmuratores causam murmuris et doloris sui exprimeant, non nominant fatigationem, sed concupiscentiam carniū et cæparum. « Quis dabit, inquit vers. 4, nobis ad vescendum carnes? » etc. Denique alii passim *mitonenim* vertunt non dolentium, nec fatigatum, sed *murmurantium*, hoc est causantium fatigationem, cum revera concupiscerent carnes. Et ita vertunt Septuaginta et noster, *Thren. iii, 39*: « Quid murmuravit (hebr. מִתֵּנִי מִתֵּנִי) homo vivens vir pro peccatis suis? » q. d. Quid murmurat homo causando et incusando dei providentiam, quasi illa prædestinavit et decreverit ejus exitium et perditionem, cum incusare debeat peccata sua, quæ vera sunt perditionis ejusque causa (1)?

Murmur hoc contigit sub anno quadragesimo ab egressu ex Ægypto: sed longe verius est illud contigisse anno secundo ab egressu. Nam contigit mox ab egressu ex Sina, in decima tertia mansione: ex Sina autem egressi sunt Hebræi anno secundo mense secundo. Rursus hoc murmur contigit ob manna; manna autem cepit dari anno primo: ergo paulo post illud, puta anno secundo, murmur hoc accidit, cum ex continuo ejus esu illud fastidire coeperunt.

ET ACCENSUS IN EOS IGNIS DOMINI, — id est a Domino. Ita Septuaginta et Chaldaei. Secundo, « ignis Domini. » id est ignis ingens, vehemens et terribilis; sic enim vocantur *Montes Dei*, id est cedri magne, montes excoeli. Est hic hysterion proferon. Hæc enim plaga inflata est post murmur carniū, uti ostendat vers. 4; quare hic versus et sequens juxta historiam ordinem, ponendi fuissent post vers. 33 (2).

Nela: Igne puniuntur et cremantur hic murmurantes. Ita Deo displicet murmur et rebellio. 3. VOCATIVQUE NOMEN LOCI ILLIUS, INCENSIO. — Locus hic ab igne vocatus est, incensio: sed a pena gulae vocatus est, Sepulchra concupiscentiæ,

(1) Hebr. est, et fuit populus quasi (Gesenius hic *caph* veritatis deprehendit) convergentes מִן מִן, *lithpo. pro nasium se gessit, hinc conquestus est malum in aures Jove.*

(2) Extremam castrorum partem, quam, ut videtur, murmurantes occupabant.

ut patet vers. 34. Est enim hic unus idemque locus, uti et murmur. Nota: hæc non in itinere, sed in castris, seu castrorum fitione contigisse, significatur vers. 4: hoc enim significat Hebræum מִתֵּנִי מִתֵּנִי *hammachane*, id est, castrorum metatio.

4. VULGUS QUPPE PROMISCIUM, etc. FLAGRATIV DESIDERIO. — Nota *quippe* (licet enim in Hebræo sit et, tamen et Hebræi sæpe est causale, significans quia, *quippe*). hæc enim vox causalis significat causam præcedentem, cur scilicet Hebræi murmuraverint, et cur puniti sint igne, videlicet quod nonnulli ex labore itineris fatigati, coeperint suspirare ad carnes et ollas Ægypti: unde sequitur unum idemque esse murmur, quod vers. 1 breviter, hic vero fuse enarratur. Voluit enim Moses primo, tam murmur, quam ejus penam perstringere; deinde fuse et ordinate hoc versus historiam totam rei geste enarrare. Id ita esse rursus ex eo confirmatur, quod non sit verisimile Hebræos ob solum murmur, vel querelam fatigationis punitos esse igne, aut post hanc penam et cladem statim hic iterum murmurasse, ob desiderium carniū. Timuissent enim rursus puniri igne. Tertio, idipsum indicat *Psalmes, Psal. lxxvii, vers. 20*, cum hoc murmur eorum ita describit: « Numquid et panem (id est cibum, hoc enim hebr. est *panis*; unde Genebrardus ex R. Kimchi, post panem intelligit carnes) poterit dare, aut parare mensam in deserto? » Deinde penam subjungit: « Ideo audivit Dominus, et distulit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel. » Vides hic ignis penam inflictam esse, ob murmur non tam quantum fatigatione, quam desiderantium cibos et carnes (3).

Disce hic ingenium vulgi. Quid et quale est vulgus?

Primo, Philo, lib. *De Josepho*: « Sicut coci, ait, omnia esculenta ad suavitatem oris comparant, utilia negligunt: sic ignobile vulgus securum de commodis, presentem tantum voluptatem venatur. Et sicut cocus nihil aliud curat, quam inutilis ac supervacaneæ ventris voluptates: sic et vulgus, » etc.

« Vulgus hominum cupiditatibus agitur, non ratione, » inquit Thucydides. « Vulgus est voluptatum cupiens, et, si eo princeps trahit, letum, » ait Tacitus, lib. XIV.

Secundo: « Plebs otio lascivit, » ait Livius, *Decad. 1, lib. II.*

Tertio: « Id omni multitudini natura insitum est, ut rerum novitate et immutatione letetur, » inquit Agathias, lib. III.

(3) Rosenmullerus tamen, cum multis, particulam *quod* hic vertendam vult, non ita multo post. *Promiscuum* hoc vulgus erat hominum, qui sese cum Israelitis Ægyptum reliquentibus conjunxerant. Pro *sedens et fens*, hebr. est, *redibant et flevant*, id est, iterum Hebæi, herum querantur: Hebræi enim verio *quod* utuntur, si aliquis rei iterationem exprimere voluit. Septuaginta et Vulgatus legerunt *שָׁבַע*.

Quarto : « Omni populo inest malignum quiddam et querulum in imperantes, » inquit Plutarchus in *Poët.*

Quinto : « Multitudo vulgi more magis quam iudicio, post alium alius quasi prudentiorem sequitur, sicut ovis ovem, » inquit Sallustius ad *Cæsarem.*

Sexto : « Vulgus ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum, cupidum rerum novarum, quieti et otio adversum, » inquit idem in *Jugurtha.*

Septimo, Antisthenes apud Laertium, lib. VI : « Vulgus, inquit, hominum tantum probat ea quibus assuevit (ut Hebrei hic ollas Ægyptias), ab exoticis (a manna) abhorret, non quod mala, sed quod peregrina sint. »

Octavo, Ovidius, lib. I *Trist.*, eleg. 8, sic canit de vulgo :

Utque comes radios per Solis euntibus umbra est;
Cum laet hic pressus nubibus, illa fugit:
Mobile sic sequitur fortunæ lamina vulgus,
Quæ simul inducta nube teguntur, abit.

Idem rursus :

Vulgus amicitias utilitate probat.

Nono, Polybius, lib. XI *Hist.* : « Ut mare, inquit, natura sua placabile est; cum vero irrumpit venti, tale est quales sunt venti quibus agitur: ita ignobile vulgus per se placabile est, sed agitur, et tale redditur, quales habet duces et consiliarios. »

Decimo, Plutarchus in *Moral.* : « Qui captat aves, inquit, earum voces imitatur ut alliciat in laqueos: sic ut multitudo in tuam adducas sententiam, illius ingenio obsecundat et observas oportet. »

Undecimo, Themistocles affectus contumelia ab Atheniensibus, quos multis beneficiis affecerat, aiebat, similem se esse platanis, sub quarum umbra ut lateant, accurrunt homines tempestate afflicti, et easdem, mox ut abit tempestas, velunt. « Sensit vir prudentissimus vulgi mores esse, ut in belli periculis implerent virorum fortium opem : in pace vero contemnant eos, imo vexent et vellitent. Ita Plutarchus in *Apophth.*

Duodecimo, cum Atheniensibus proditum esset oraculum, in ea civitate unum esse virum, qui cunctorum sententias adversaretur, ac populus vociferans jubere ut inquiri ut occiderent, Phocion in medium procedens : « Ego, inquit, sum ille quem designavit oraculum. Mihi enim omnia ea displicent, quæ vulgus dicit et agit. » Quo dicto ostendere voluit inconditam multitudinem, quoniam affectibus regitur, nihil sani agere aut loqui. Ita Plutarchus ibidem. Hinc Antisthenes, quod dicit theatrum ingressus, adversus populum nitens progrediebatur. Rogatus cur id faceret : « Hoc, inquit, in omni vita facere studeo. » Sentiens hoc sapientis esse viri, in omnibus a multitudine dissidere. Ita Laertius, lib. VI. Nihil enim

præstantius quam ne pecorum ritu sequamur gregem antecedentium, pergentes non quo eundem est, sed quo tur.

Decimo tertio, S. Basilius apud Antonium in *Melissa*, part. I, serm. 48 : « Sicut nebule, ait, juxta mutationes statuum, nunc huc, nunc illuc feruntur: sic vulgus quovis vento nunc in hanc, nunc in illam partem sese flecit. »

Scinditur incertum studia in contraria vulgus :

est enim bellua multorum capitum.

Decimo quarto, Joannes XXIII, Pontifex Romanus, interrogatus aliquando : « Quid foret a veritate remotius? » respondit : « Vulgi sententia. Quidquid enim laudat, vituperio dignum est: quidquid cogitat, vanum: quidquid loquitur, falsum: quod improbat, bonum est: quod approbat, malum: et quidquid extollit, infame. »

FLAGRANT DESIDERIO — carnum et caprum Ægypti, patet ex vers. seq. Licet enim oves non comederent Ægyptii, ut patet *Genes.* XVI, 34, nec cepas, utpote quas ut deos colerent; unde eos ridens Juvenalis, *Satyr.* penult. ita canit :

Porrum et capæ nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas preces, quibus hæc nascentur in hortis
Nuncia lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa, nefas illic factum jugulare capellæ:

tamen alla animalia comedebant: imo oves et cepas alii comedebant, ut patet ex *noe loco*, alii ex religione his abstinerebant. Aliquorum enim tantum erat hæc religio, vel potius superstitio.

Dices: Hebrei habebant sua pecora, que poterant occidere et comedere; cur ergo hic carnes a Mose poseant, et murmurant?

Respondeo: illa pecora erant pauca, nec sufficere ad tot hominum millia, vel paucos tempore alenda. Vide vers. 22. Rursus pecora hæc servare volebant ad sobolem, in terra promissa procreandam. Denique, non omnes habebant pecora, præsertim ex illa colluvie, a qua cepit murmur. Ita Abulensis. Addit S. Augustinus eos desiderasse coturnices: hisce enim datis, Deus sedavit eorum murmur. Verum Scriptura hoc non exprimit, sed tantum carnes, porros et cepas: nec vulgus hoc in Ægypto assuetum fuerat coturnicibus.

Moraliter S. Bernardus, tract. *Eccc nos reliquit omnia*, docet argumentum inculce mentis esse concupiscentiam et sollicitudinem temporariam: « Ut exercitii spiritualis, inquit, et cura cordis indicium evidens est contempsit exteriorum: sic eorumdem sollicitudo, certum nihilominus signum mentis inculta. Scriptum quippe est: In desideris est omnis otiosus. »

SEDENS. — Ita et Septuaginta legentes alii punctos וישבו *vaisesbu*, id est, et sederunt. Jam Masoretæ et moderni Hebræi cum Chædeo legunt *vaiscubu*, id est, et reversi, vel aversi sunt.

5. IN MENTEM NOBIS VENIUNT CUCUBERES, etc. —

Moraliter S. Gregorius, *XX Moral.* cap. XVI: « Quid, ait, signatur per ollas carnum, nisi carnalia vita opera in tribulationum doloribus, quasi ignibus excoquenda? Quid per porros, nisi terrenæ dulcedines? Quid per cepas et cepas exprimitur, que plerumque qui comedunt, lacrymas emittunt, nisi difficultas vite præsentis, que a dilectoribus suis et non sine lucis agitur, et tamen cum lacrymis amat? Manna igitur deserentes, cum peponibus ac carnibus porros cepasque quæsierunt: quia videlicet perverse mentes dulcia per gratiam quietis dona despicunt, et pro carnalibus voluptatibus æboriosa hujus vite itinera etiam lacrymis plena concupiscunt: contemnunt habere, ubi spiritualiter gaudent: desideranter appetunt, ubi et carnaliter gemant. Horum itaque vecordiam veridica voce Job reprehendat: qui a nimirum perversi iudicio perturbata tranquillitas, dura lenibus, aspera mitibus, transitoria æternis, suspecta securis anteponunt. »

GRATIS. — pretio vili, et quasi nullo.

6. ANIMA NOSTRA ARIDA EST, — quasi dicant: Appetitus noster languet, nauseat, et quasi exarescit, eo quod siccus, et eodem semper manna vescamur, nihil viride, nil speculorum comedamus.

Dices: Manna exhibebat eis omnem saporum, ut dicitur *Sap.* XVI, 20; ergo etiam saporum carnum et caprum: cur ergo murmurant?

Respondent aliqui, solos justos sensisse varietatem saporis in manna, idque ad libitum: impios autem, qui erant in peccato mortali, in manna non sensisse, nec sapuisse nisi saporum naturalem, qui erat mellis, aut panis oleati, ad quem facile nauseamus. Verum, *Exodi* XVI, 31, ostendi hoc beneficium tam impiis, quam piis, fuisse commune.

Respondeo ergo, nauseam hanc et murmur ortum esse, non ex nativa dulcedine (hæc enim si crebro gustaretur, nauseam moveret) manna, nec ex tedio ejusdem semper cibi, utpote qui ad libitum eorum saporum variabat: sed quia odor, color, forma, tenuitas, et similes alie qualitates eadem semper perseverabant in manna, quarum qualitatum juvenna quædam diversitas alliciat magis gustatum. Unde et galones, præsertim pueri, sæpe non tam os et ventrem, quam oculos, phantasiam et manus cibo saturare et implere cupiunt (1).

7. COLORIS BDELLII. — Hebraice, *oculus ejus sicut oculus bdellii*; oculus, id est color, qui est obiectum oculi; est melonymia: vide *Can.* 30. Bdellium est colore unguis, teste Plinio, lib. XII, cap. IX, et Dioscoride, lib. I, cap. LXIV, puta candidum est et laucidum. Unde Septuaginta vertunt, *simile*

(1) וְיָרָא כֵל, etc. Hæc quo minus cum *Zosenmullero* alique interpretibus vertas, nil quidquam præterquam ad *mannam oculi nostri*, vetare videtur accentus *athacæ*. Redde, *nihil quidquam adest: tantum* (proprie in *nihil, adest*) in *mannam oculi nostri*, scilicet convertitur.

crystallo; hinc et bdellium hebraice vocatur כְּבִדְבִּלְבֵּל *bedolach*, quod onychem, sive lapidem chrysolimum significat. Vide dicta *Exodi* XVI, 31 (2).

8. SAPORIS QUASI PANIS OLEATI, — ita et Septuaginta et Chædea. Sed recentiores vertunt, *saporis quasi recentis*, vel *humentis olei*.

9. CUMQUE DESCENDERET NOCTE SUPER CASTRA RO, DESCENDEBAT PARITER ET MAN. — Hebræa, Chædea et Septuaginta addunt, *super eum*, scilicet rorem. Ros ergo hic non significat orulentum vaporem, sed condensatum et congelatum, id est pruinam, que subserenatur ipsi manna, ne manna terre tactu fedaretur, ut dixi *Exodi* XVI, 13.

10. MOYSI INTOLERANDA RES VISA EST, — quod videlicet omnis populus ulularet, et a Moysæ carnes posceret. Unde tantum ipse hic populi sensit onus, ut morte gravius ipsi videretur, optaretque mori. Hoc est ingenium pusillanimitatis: quod pulchre describit Victor Abbas apud Sophronium cap. CLXV: « Pusillanimitas, ait, passio animæ est. Sicut enim capti oculis, quanto magis patitur, plus sibi videntur lumen intueri; qui vero sanos habent oculos, modicum: ita et pusillanimes ex modica tentatione cito perturbantur, qui vero animæ sani sunt, magis gaudent in tentationibus. »

11. ET AIT AD DOMINUM, etc.: CUR IMPOSITI PONDES UNIVERSI POPULI HUIUS SUPER ME? — « Ponderus » vocat onus et curam regendi populum, eique de omnibus providendi.

Quare vero sapiens ille : « Rex bonus, ait, servus est publicus. »

Et Pompeius : « Magnam potentiam ambit expertus, odit expertus. »

Sensit hoc Antiochus, Syria rex, qui a Romanis bello victus, testatus est se magna cura liberatum, quod modicus regni finibus inclusus esset.

Themistocles dicebat se malle ad sepulcrum quam ad tribunal ire, inquit *Ælianus*, lib. VI.

(2) Burckhardt, qui vere anni 1816 peninsula montis Sinai peragravit, in suorum itinerum commentariis, *Travels in Syria and the Holy Land*, pag. 669, notat, in ea deserti parte, que Sinai monti ad Occidentem est, mannam junio mense deluere ab illa tanarici specie que Arabibus *tarfa* dicitur, et frequens illis in locis nascitur. Gattas deciduas in grana excolatas et subiectis istis arboribus plantis, ramisque Arabes ante solis ortum colligunt, et in utrius in annum proximum servant, et mellis loco panem illiunt. Hanc tamen mannam naturalem, que nec quovis anni tempore, nec magna copia colligitur, ab illa mirabili et prodigiosa Moysi manna multis discrepare, nemo non videt. « Si manna, inquit Deyling, Israelitarum victus, fuisse naturalis et vulgaris, ita dici potuisset, eam tum his ipsis (Israelitis), tum eorum patribus prorsus incognitam fuisse. Credibile enim non est, in tanta hominum multitudine vix unam alteramque fuisse, qui mannam Arabicam vulgarem, circa ea loca quotidie depulerent, nunquam viderent. Si extraordinaria non fuit, cur Moyses tam sollicitus colorem, saporum formamque ejus descripsit? Quid opus est tantæ accuratæ descriptione rei quotidianæ, vulgaris et omnibus notæ? » Cf. de Laboulaye, *Commentaire géométrique sur l'Ézode et les Nombres*, Paris, 1811.

Seleucus, Asiae rex, teste Plutarcho, dicere solebat: « Si sciret vulgus quam laboriosum sit legere ac scribere solum tot epistolas, diadema ne humo quidem tollere dignaretur. »

Alfonso, Aragonum regi, in cœna importunus quidam instabat; rex nihilo commotus, « asinos tantum regibus beatiores esse » dixit: « illis enim dum comedunt, citellas auferunt agasones, mihi vero senex iste cœnanti imponit. »

Meminerunt Belgæ Caroli V, qui senescens onerum et curarum republicæ pertasus cum Bruxellæ principatum Belgii in filium Philippum II transferret, illacrymans dixit: « O fili, magnum tibi onus impono. Ego enim toto tempore principatus mei, nunquam quadrantem horæ magnis curis et anxietatibus vacum habui. » Secedens ergo, quatuor ultimos vite annos sibi et Deo vixit.

Adrianus papa II, teste Petrarca, nullum supplicium majus de hoste posecebat, quam ut Papa fieret.

Pius V, Pontifex sanctus, dicere solebat: « Cum essem Religiosus, sperabam bene de salute animæ meæ; Cardinalis factus, extimui; nunc Pontifex creatus, pene despero. » Idem sensit Clemens VIII.

Non mirum ergo si S. Gregorius, Nicolaus I, Clemens III, Cælestinus V, et alii adeo papatum fugerint.

Lucianus ait Myronis et Praxitelis colossos foris multo nitere ebore et auro, ad hæc fulmen aut tridentem dextra tenere, ut Jovem, aut numen aliquod representent; cum intus nihil apparet præter piom, clavos, araneas, mures et sordes. Atque talem esse principum vitam affirmat, quorum si strepitum et apparatus inspicias, nihil felicitis, nihil deorum vitæ similis; sin curas, suspiciones, odia contemplant, quibus intus discredantur, nihil calamitosius. Merito ergo Antigonus rex ad filium in-olescentem: « An ignoras, inquit, o fili, regum nostrum non esse aliud, nisi splendendam servitutem? » Principum ergo sors non ambienda, non invidenda, sed compassione digna est.

12. UT DICAS MIHI. — Hebraice, quia dicit mihi; ita et Septuaginta. Unde patet Deum dixisse Mosi: « Esto populo huic ut nutrix et mater, » id est diligentissimam, et quasi maternam ei curam exhibe: licet id nusquam alibi expressè scribatur, aut narretur.

PORTA EOS IN SINU TUO. — hoc est officium Pastorum, imo Sanctorum omnium. Talis fuit Elias, qui profunde ascendenti in cœlum exclamavit Eliensis: « Pater mi, curtus Israel, et auriga ejus. » Hinc rex dicitur *Βασιλεὺς* quasi *βασις*, et Adonai quasi *τῆν ἰδὴν*, id est fulcrum populi; hoc est quod ait Paulus: « Alter alterius onera portate. »

Vis exempla et documenta Sanctorum? Accipe *Vitis Patrum*, lib. V, cap. xvi *De Patientia* (sequor ultimam editionem P. nostri Heriberti). Qui-

dam, inquit, videns quemdam Religiosum portantem mortuum in factu, dicit ei: « Mortuos portas? Vade, viventes porta; quia pacifici filii Dei vocabuntur. »

Ibidem, cap. xv *De Humilitate*: Abbas Anuph septem fratres suos docuit modum vivendi concorditer inter se. Nam per totam septimanam faciem statue cujusdam mane lapidabat; vespere autem dicebat: Ignosce mihi. Rogatus cur id faceret, ait: Propter vos hoc feci. Quando me vidistis lapidantem faciem statue, num locuta est, num furuit? Et dixerunt: Non. Iterum quando apud eam penitentiam egi, num turbata est? num dixit: Non ignosco? Et responderunt: Non. Tum ille dixit: Ergo et nos qui sumus septem fratres, si vultis ut maneamus simul, efficiamur sicut statua hæc, que contumeliis affecta non turbatur. Illi autem prostraverunt se dicentes: Quod jubes facietis; manseruntque simul per totam vitam operantes et facientes juxta verbum Anuph. Constituit autem ipse unum ex eis dispensatorem, qui quodcumque eis apposuisset, comedeant, nec quisquam dicebat: Affert aliquid aliud, aut nolo istud manducare; et sic transegerunt vitam suam cum pace et quiete.

Ibidem Abbas Nestero, rogatus quomodo in comœtio pacifice vixisset, atque in quavis turbatione didicisset servare silentium et patientiam, respondit: Quando intravi in intro in congregatione, dixi animo meo: Tu et asinus unum es. Sicut enim asinus vapulat, et non loquitur; injuriam patitur, et non respondet: sic et tu; sicut et in *Psalm.* legitur: « Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. »

Ibidem, lib. VI, cap. iv: Abbas Moyses dixit: Si quis portat peccata sua, non videt peccata proximi sui. Rursum Abbas Agatho dixit: Si habitas cum proximo tuo, esto sicut columna lapidea, que, si injuriatur, non irascitur, si glorificatur, non extollitur. Ibidem in *Sententiis Patrum Egyptianorum*, sent. 107, dicebat de Abbate Macario seniore: quia sicut Deus protegit totum mundum et portat peccata hominum, ita et ille quasi quidam Deus terrenus fuit in fratribus, operiens delicta eorum, et ea que videbat vel audebat, quasi non videns, et non audiens.

13. SIN ALITER TIBI VIDETUR, OBSECO UT INTERFERAS MIHI. — Moses hic tantis premebatur angustiis, ut hanc sibi gratiam fieri cupiat, videlicet ut mori sibi liceat; amarissimo ergo afflictus, et perturbato animo existens, neque salis sibi presens hæc dixit, mortemque petit: unde vel nullum, vel leve pusillanimitatis tantum peccatum admisit; quare et a Domino non correptionem, sed consolationem accepit.

16. ET DIXIT DOMINUS AD MOYSEN: CONGREGA MIHI SEPTUAGINTA VIROS DE SENIBUS ISRAEL. — ut videlicet in eos partiar onus tuum, ut ipsi te sublevent in populi regimine. Licet enim *Exodi* xviii ex suggestionem Jehro Moses in populo constituis-

set decanos et tribunos, qui lites populi deciderent, tamen ultima appellatio semper erat ad Moysen. Ad hæc, majores causæ ad Moysen referebantur. Denique ea que Deum Deique cultum spectabant, solus Moses docebat; quare grave ipse sustinebat onus: ad quod levandum Deus hic jubet deligi septuaginta viros, qui hæc tria, æque ut Moyses, præstarent: ideoque eos æque ac Moysen spiritu prophætico insignivit, ut familiariter Deum consulerent in dubiis, et ab eo edocerentur.

Nota: Hi septuaginta non fuerunt iidem cum illis septuaginta, qui non tam delecti, quam quasi fortuito occurrentes, vel offerentes se comitati sunt Moysen, euntem ad colloquium Dei in Sina, *Exodi* xxiv, 1; sed ex iis et aliis hi septuaginta a Mose delecti, et a Deo confirmati fuerunt. Manserunt hi septuaginta deinceps, et continuos habuere successores, etiam in Chanaan, sed carentes spiritu prophætico. Nam solo consilio suo aderant pontifici, qui *Deuter.* xvii, 9, summus Hebræorum statuitur iudex, erantque ejus consiliiarii. Unde concilium horum cum pontifice summum erat, et ab Hebræis vocatum est *Sanhedrim*, grece *συνεδριον*, de quo videtur Josephus, et Galatinus, lib. IV, cap. v. Atque hi seniores fuerunt, qui in magno illo suo *συνεδριο*, sive concilio, Christum mortis reum proclamaverunt, et Pilato occidendum tradiderunt, de quo *Matth.* cap. xxvi et xxvii.

Rursum Moysen communicasse hisce 70 senioribus legis sensum, præsertim secretiorem et mysticum posteris tradendum (quem legem spiritalem et archetypum vocat Philo, lib. *De Plant. Noe*, et Nazianzenus, orat. *I Apol.*), docent Hebræi, ut refert Genebrardus, lib. II *Chronologia*: « Moses, inquit, accepit legem de Sina, et tradidit eam Josue: ipse vero senioribus, seniores Prophetis; Prophete vero eam tradiderunt viri magnæ Synagoge, qui fuerunt Esdras cum reliquis. » Idem confirmat S. Hilarius in *Psalm* II: « Moses, inquit, quamvis veteris Testamenti verba litteris condidisset, tamen separata quedam et occulta legis secretiora mysteria, septuaginta senioribus, qui Doctores deinceps manerent, intimaverat. Cujus doctrine etiam Dominus in Evangelio meminit, dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei; doctrina vero eorum mansit in posterum. » Hisce ergo senioribus videlicet successisse Scribæ in officio explicandi legem et interpretandi S. Scripturam, qui proinde in *Evangelio*, Legisperiti, et Seniores vocantur. Tradunt Hebræi ab hisce celebratam esse magnam synodum 120 hominum, sub Artaxerxe Longimano, in qua constitutus est ordo 22 librorum Canoniarum: cui Synodo, si credimus Elias, præfation. 3 *Massoreth*, præfuit Daniel, cum Anania, Misael, et Azaria, Esdra, Nehemia, Mardocheo, Zorobabele, Agæeo, Zacharia et Malachia.

Nota secunda, sub hoc idem tempus

septuaginta iudices Hebræorum constituti sunt, institutos esse apud Græcos iudices Areopagitas, qui causas tum criminales, tum civiles judicabant: Areopagum enim institutum esse quinto anno ab egressu Hebræorum ex Ægypto, docet Eusebius in *Chronico*.

QUOS TU NOSTI, QUOD SENES POPULI SINT, AC MAGISTRI. — Hinc patet senes hic intelligi non tam ætate, quam prudentia et moribus, qui « senes populi sint, » id est, qui a populo graves et sapientes habeantur. Nam alii senes, ipsa ætate, non autem Mosis judicio et delectu secerandi fuissent, cum canties eorum omnibus esset conspicua. Ita S. Gregorius, lib. XIX *Moral.* xiii. Adde parvi interesse an vir quis sit ætate, an senex, modo moribus sit senex. De hac senectute ait Sapiens cap. iv, vers. 8: « Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sentis sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata. » E contrario puer dicitur, qui prudentia et vita bona destituit, et, qui insipiens est et impius, etiamsi tantum sit annorum, de quali dicit Isaias, cap. lxxv, vers. 20: « Quoniam puer centum annorum morietur: » puer, id est peccator; posterior enim versus more Hebræo priorem explicat: ita S. Gregorius, libro XIX *Moral.* cap. xiii.

Notat Abulensis in hisce septuaginta iudicibus, et aliis quibusvis tria requiri: primo, prudentiam tam humanam, tum divinam; secundo, justitiam et rectam conversationem; tertio, gravitatem et reverentiam persone. His adde quæ o fortitudinem et zelum boni communis, ut nec potentes vereantur, aut iis adulentur, nec sua, sed reipublice commoda querant. Cresus, quia dives, putabatur se felicem; emque rogaret Solonem an non idem sentiret, respondit Solon ætatem ante mortem felicem esse diendum, eo quod opibus ac felicitate spoliari possit. Ergo hoc accepit Cresus, si queque ac indotatum dimisit Solonem. Vidit hoc Æsopus et indoluit, dixitque: « O Solon, cum regibus aut quam minime, aut quam suavissime colloquendum est. Nequaquam vero, ait Solon, sed vel minime vel rectissime. » Captus tandem a Cyro Cresus et ex quo adjudicatus, exclamavit: O Solon, nunc experio tuam sententiam esse verissimam.

Themistocles, cum esset prætor, Simonidi Ceo petenti aliquid iniquum, respondit: « Neque vero aut tu bonus poeta, si prætor carmen aliquid caneres, aut ipse bonus prætor essem, si prætorum quod leges permitunt, tibi gratificarer. » Pelopidas in bellum domo exiens, uxori ipsam deducenti, ac oranti cum herynis ut saluti sue consuleret: « Privati, ait, o mulier, de hoc monendi sunt; magistratum vero gerens, ut suos incolumes præset: » ita refert Plutarchus in Solone. Themistocles et Pelopidæ Vita.

17. DESCENDAM, — inclinando columnam nobis, in qua quasi auriga et dux delituit et residet.

AUFERAM DE SPIRITU TUO, — non quasi partem tui spiritus diminuat et auferam, atque in hosce septuaginta transferam: hoc enim impossibile est, maxime in accidentibus et actibus vitalibus; hi enim a subiecto uno in aliud, puta ab anima una in aliam, transferri nequeunt; hoc etiam tibi, o Moses, foret incommodum; æque ac si solus, majori et ingenti spiritu plenus populum regeres: facilius enim mille magno, quam centum parvo et exili spiritu reguntur. Sed « auferam, » id est accipiam, et noviter producam aliquid « de spiritu tuo, » id est, de spiritu qui est in te, ut habent Hebræa et Septuaginta: aliquid, inquam, non idem numero, sed specie, hoc est, aliquid spiritui tuo simile producam, et dabo illis septuaginta senioribus, ita tamen ut tuus spiritus tibi integer maneat: quia æque ut prius totius populi cura tibi deinceps incumbet, etiamsi hos tibi dem adjutores. Sic accipitur et auferitur lux a lucerna, cum candela in ea accenditur: lux enim candela in lucerna accense, nil de lucerna luce dimittit, sed potius eam adauget et propagat. Nam spiritus in Mose erat quasi in lucerna, fonte, capite et exemplari, indeque quasi in alios septuaginta derivatus est. Unde Chaldeus vertit: *Augebo de spiritu qui est super te, et ponam super eos.* Ita Theodoretus, *Quest. XVIII.*, et S. Augustinus hic, *Quest. XVIII.*, et lib. *V De Trinitate*, cap. *xiv*, qui et addit dicens: Sic spiritus Eliæ requieuit super Eliseum, *IV Reg. II, 43*, id est, datus est Eliseo spiritus Dei, qui per eum talia operaretur, qualia per Eliam operabatur.

Utitur vero Deus hac phrasi elegantie causa, quasi Deus, sicut per omnia oneris ab humeris Mosis ablatam, in alios septuaginta disperdit, ita similiter ex spiritu Mosis, ad sustinendum illud onus comparato, aliquid accepit, simileque spiritui Mosis spiritum in eos disperdit.

Porro spiritus hic propheticus intelligitur, ut satis colligitur ex vers. 25. Ille enim in industria regendi populi primas tenet. Prophetia enim hic et alibi generalis est, multaque complectitur, ut dixi *I Corinth. xiv*, scilicet: *Primo*, prudentiam regendi; *secundo*, doctrinam et consilium, ad dubia tam juris et justitie, quam ceremoniarum et religionis, aliisque quælibet resolvenda; *tertio*, occultorum cognitionem, ad decidendas lites et causas occultas; *quarto*, proprie futurorum prænotionem, ad ea vel accersenda, vel præcavenda, et arcedenda a populo; *quinto*, Dei laudes et hymnos, uti dicam vers. 25.

18. SANCTIFICAMINI, — id est, ut Chaldeus, præparamini, mundando videlicet, et lustrando vos id epulum celeste, quasi ad divinas sacrasque æternitatem carnes comedendas, quas cras vobis illabo.

UT DET VOBIS DOMINUS CARNES, — scilicet ob gulam, et murmur vestrum, ideoque dabit illi quidem vobis carnes, sed in vestram perniciem: ita Vatablus et Abulensis. Estque enallage persone:

loquitur enim Deus de se in tertia persona, *q. d.* Itaque ego Deus dabo vobis carnes.

18 et 20. ET COMEDATIS, etc., MENSEM DIURUM, — *Vers. 19 et 20.* id est mense integro, seu omnibus mensis diebus: ita Vatablus.

20. DONEC EXEAT PER NARES VESTRAS, ET VERTATUR IN NAUSEAM, — *q. d.* Donec ex nimia voracitate stomachus vester carnes eructet, naresque vestre eas efflent, tandemque carnes sint vobis in nauseam et alienationem. Hoc enim proprie significat Hebreum *זרז* *zara*, licet Chaldeus vertat *offendiculum*, Septuaginta *cholera*: sed hi non tam verbi propriam significationem, quam paraphrasticè sensum, et rem ipsam interpretantur.

Docet Ulysses Aldrovandus, *Ornithol. lib. XIII*, cap. *xxii*, coturnices, præsertim pinguiiores, si sapius et largius comedantur, generare sanguinem putredinalem, atque crassos, pituitosos et viscosos humores, qui nati sunt epilepsiam, tetanum similesque morbos procreare. Hinc Hebræis his se ingurgitantibus nauseam aliosque morbos pepererunt. Ita S. Hieronymus, *Fracastorius, lib. II De Morbo Gall.*, cum ait:

Viteturque gravi coturnix tarda sagina.

Veteres coturnices a mensis removebant, quod veneno alantur, putrantque se pariter veneno inficiendos, si eas ederent. Sed hoc retellit Aldrovandus; ubi et refutat sententiam Galeni et Plinii dicentium se multos observasse, qui ex coturnicum esu musculorum distensionibus et spasmo corripentur, quoniam veratro, inquit, vescuntur aves istæ.

Est hoc singulare remedium ad aversandam libidinem, gulam et crapulam, si quis intueatur sordes, phlegmata, vomitus, nauseam, et cetera quæ ex ea sequuntur. Ita in *Vitis Patrum*, lib. *V*, tit. *v*, num. 22, fecit Eremita ille, qui tentatus spiritu fornicationis circa certam feminam, ubi eam mortuum audivit, adiit et aperuit sepulcrum ejus, atque pallio suo detersit saniem putrefacti cadaveris; mox rediens in eremum, ingruente feoda suggestione, fetorem illius infecti pallii intulit est dicens: « Ecce labe quæ quærebam, satia te ex eo. » Et ita hoc foetido panno cruciabat se, donec recederet ista libidinoso cogitatio. Si enim corpus gulosum his sordibus puniatur, quibus puniatur gulosus anima? Recte ergo dixit Augustinus apud Possidonium in *Vita ejus*, cap. *xxii*: « Non ego immunditiam obscenitatis timeo, sed immunditiam cupiditatis. »

Hinc in *Vitis Patrum*, lib. *V*, tit. *v*, num. 23, monacho cuidam, qui carnalem tentationem labore et jejuniis superaverat, apparuit demon carnalis concupiscentie incensor, specie Ethiopissæ turpis et feidæ, ita ut fetorem ejus ferre non posset; porro Ethiopissæ hæc dicebat ei: « Ego sum quæ in cordibus hominum dulcis appareo, sed propter obedientiam tuam, et laborem quem

sustines, non permissis, deus seducere te, sed innotui tibi fetorem meum. »

Ita B. Jacobonus, orexi bubule carnis tentatus, eam comparavit, ac in cubiculo servavit, donec putresceret, et horrende fetoret per totum ambulacrum, quam ille deinde olfaciebat, et quasi rem odoratissimam basiabatur. Ob hunc fetorem excitatum, a Superiore in locum fretentissimum est dejectus, ubi Deo assidue gratias agebat. Apparuit ei Christus eum consolans, dicensque: « Posce quod optas, et impetrabis. » Tum ille: « Peto, Domine, ut me in locum isto longe foetidiorē conjicias, ut in eo meam expiem peccata; nam hic mihi nimis tolerabilis est. » Mox Christus insolita eum perfudit consolatione, eique gratiam dedit, ut deinceps omnibus malis, ærumnis et tormentis hujus vite esset superior; atque in assidua quasi Dei contemplatione defixus, et quasi raptus existeret. Idem initio ut gulam domaret, absinthio, quasi sale, ad cibos utebatur, eosque inficiebat, donec eo perveniret, ut saporem cibi in unum Deum referret, ita ut tandem nihil, nisi Deus, illi saperet.

EO QUOD REFULERIT DOMINUM, — eo quod manna, utpote ingens Domini donum, repulisset, et quia liberationis, qua Dominus ex Ægypto vos eduxit, vos penitet.

21. SEXAGINTA MILLIA PEDITUM HEIUS POPULI SUNT. — « Peditum, » scilicet armatorum Hebræorum: nam feminarum, puerorum, servorum et Ægyptiorum numerus facile exercebat ad trigentes centena millia.

23. NUMQUID MANUS (id est potestas) DOMINI INVALIDA EST? — Deus hic per omnipotentiam suam oppositionem respondet dubitationi Mosis. Ipse enim perturbatus, motus quosdam dubitationis et diffidentiam in Deum ostendit, licet ob perturbationem et inconsiderationem non graviter peccarit. S. Augustinus tamen putat Mosen non de re promissa, sed de ejus exequendi modo tantum dubitasse, ut dubitavit B. Virgo dicens: « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? »

25. PROPHETAVERUNT. — Quæres, quid et quomodo? Respondent Rabbini hos septuaginta seniores prophetasse de morte Mosis in deserto, et de successione Josue in principatu populi; id conjunctum ex eo quod Josue dixit Mose: « Prohibe eos. » Sed hæc sunt eorum commenta, imo figmenta.

Alii verisimiliter respondent eos prophetasse aliquid de eo, quod pertinebat ad gubernationem populi. Tertio et optime, Abulensis: Prophetabant, inquit, id est ex Dei instinctu Deum Deique laudes celebrabant. Sic enim Saul dicitur prophetasse, cum quasi entusiasmo actus Dei laudes cecinit, *I Reg. x*. Sic et cantores atque psalmistæ vocantur Prophete, dicunturque prophetare in citharis, psalteriis et cymbalis, *I Paral. xvi*: hic enim spiritus signum erat et pars prophetie generalis, de qua dixi vers. 17.

Prophete vocantur cantores.

NEC ULTRA CESSAVERUNT. — Pro *cessaverunt*, Hebræice *ספספ* *sasaph*, id est addiderunt: ita Septuaginta, Theodoretus hic, *Quest. XX.*, et Vatablus. Unde sequitur hos septuaginta illo die tantum prophetasse, non ultra. Verum noster interpretes et Chaldeus, aliis punctis legerunt *ספספ*, id est defecerunt, cessaverunt, a radice *ספספ* *soph*, vel *ספספ* *asaph*, id est finivit, defecit, cessavit. Idque verius est: nam hoc spiritum (licet non quoad Dei laudes et tantum, tamen quoad alias ejus partes, de quibus dixi vers. 17) continuo indigebant hi septuaginta ad regimen, et ad lites populi decidendas. Semper ergo habuerunt spiritum propheticum, quasi in habitu sibi paratum et assistentem; licet actu non semper prophetarent, sed tunc tantum, cum questionibus populi responderi debebant. Tunc enim Deus eis interius loquebatur, et inspirabat quid dicendum vel agendum esset, perinde ut inspirabat Prophetis ea que dicere vel agere debebant. (1.)

27. ELDAI ET MEDAI PROPHETAVIT IN CASTRIS. — Fabulatur Judæi hos duos fuisse fratres Mosis, ex eodem patre scilicet Amram, sed ex alia matre. Amram enim post datam legem, *Levit. capite xviii*, vers. 12, repudiasset Jochabed uxorem suam, utpote amitam suam, tuncque aliam duxisset, ex eaque genuisse Eldad et Medad. Nam, ut alia tacem, quæ hic congerit Abulensis, si id esset verum, Eldad et Medad fuissent hoc tempore infantes unius anni, quomodo ergo prophetassent? nam lex illa, *Levit. cap. xviii*, data est hoc eodem anno qui fuit secundus ab egressu ex Ægypto.

Nota *in castris*; alii enim sexaginta octo prophetabant presentem Mose in tabernaculo, idque videbat Josue: unde eis non invidit, quia videbat Mose volente et agente eos prophetare, nec per eos aliquid Mosis honori decedere, utpote qui Mose conjuncti et subiecti, ab eo hunc spiritum acciperent; alii vero duo in castris prophetantes, a Mose erant disjuncti, eoque absente et in seculo, saltem ut putabat Josue, prophetabant: unde timebat Josue ne auctoritati et glorie Mosis officerent: ita Abulensis.

Exstabat olim liber oraculorum Eldad et Medad, ex quo Hermas, Pauli discipulus, in I libro qui dicitur *Prophetarum*, cap. 11, hæc habet: « Prophe est Dominus his, qui se ad eum convertunt, si licet scriptum est in Eldad et Medad, qui vaticinati sunt in solitudine populo. »

28. STATIM JOSUE FILIUS NAH, MINISTER MOISI, ET ELECTUS ET FLURIBUS: — Licet enim Moses plures haberet famulos, nullum tamen fideliorum, familiariorum, magisque strenuum habebat quam

(1) *Vers. 25. Ipsi descripti fuerant*, id est, qui etiam erant inter conscriptos, scilicet 70 viros, qui ad Mosen transgressi eum adjuverunt. Alter Allio: Ipsi erant principes populi, inter quos septuaginta Mosis adjutores scilicet electi fuerant. Quatuor sors super eos non cecidisset, æque tamen prophetabant.

Josue, unde et eum sibi successorem designavit (1).

AIT : DOMINE MI MOYSES, PROHIBE EOS. — Emulatione aliqua vel invidia dixit hoc Josue, timens scilicet ne Moses gloria et auctoritas minueretur, si alii etiam æque ut Moses prophetarent, maxime in castris, nescio vel invito Mose, uti putabat Josue. Venialis tamen fuit hæc culpa, quia non suam, sed Mosis ducis et domini sui spectabat gloriam, et populi bonum. Patent hæc ex responsione Mosis. Chaldaeus vertit, mitte eos in carcerem, et ita ex Hebræo verti potest.

29. AT ILLE : QUID, INQUIT, EMULARIS PRO ME ? QUIS TRIBUAT UT OMNIS POPULUS PROPHETET ? — Hunc spiritum claritatis imitentur omnes Prælati, Doctores, concionatores, qui non suam, sed Dei unius gloriam querunt, pehntque quod Martha petit a Christo : « Die sorori ut adjuvet me (2) ».

Hic liberalis et regius est animus, qui suos honores cum amicis communicat : ita Alexander, cum Darius uxore captiva salutasset Hephæstionem pro Alexandro, illaque cognito errore pudefieret, dixit : « Non errasti, et ipse Alexander est. » Rursum Mazæi, cuius apud Darium summa fuerat gratia, filio, Satrapie prefecto, alteram adjecit ampliore. At ille recusans, ait : « Tunc, o rex, unus erat Darius; nunc tu multos effecisti Alexandros. » Ita Platarchus in Alexandro.

30. REVERSUSQUE EST MOYSES IN CASTRA. — scilicet ex tabernaculo, quod erat in medio castrorum, ad ipsa circumjacentia populi castra egressus est.

31. VENTUS AUTEM EGREDIENS A DOMINO. — q. d. Ventus a Domino recens, præter naturæ ordinem, productus afflavit coturnices. Similis phrasia est Genes. 1, 2; Exod. x, 19. Fuit hæc alia missio coturnicum ab ea de qua Exod. xvi, 13. Illa enim paulo post egressum ex Ægypto, primo anno configit in octava mansione, qua fuit in Sin; hæc vero contigit secundo anno, in decima tertia mansione, que fuit in Sepulcris concupiscentiæ.

ABREPTANS TRANS MARE (Rubrum), quod jam transierant) COTURNICES DETULIT. — Unde Psalm. LXXVII, 26, ventus hic afflans coturnices dicitur fuisse Africus sive Libyus, qui partim Occidentalis, partim Meridionalis est; nam mare Rubrum tali situ respiciat desertum. Unde et Iosephus has coturnices, non ex Orlygiis insulis, utpote que longe aberant (erant enim site in Græcia), sed ex sinu Arabico, qui is abundat, afflatis aserit. Hic ergo ventus non tam naturalis fuit quam miraculosus, et opus potentie Dei. Nam Plinius, lib. X, cap. XXXII, asserit coturnices naturaliter volare flante, non Austro, utpote humido et graviori, sed Aquilone.

Nota : Hic ventus, et consequenter hæ coturni-

(1) Pro electis et pluribus, multi cum Syro hebr. verunt, inde ab juvenitate sua, quod non displicet.

(2) Pro amularis Maurus vertit, propugnabis, id est, summi iuris mei defensorum ac propugnatorum esse juani ?

ces afflate sunt ab angelo, vel potius angelis pluribus : imo Abulensis putat singulas coturnices a singulis angelis esse adductas. Nam unus angelus, inquit, non poterat virtutem suam impulsivam extendere per multas, eo quod esset discontinua. Verum hoc est falsum; sic enim multa millia, imo milliones angelorum occupari debuissent in hac coturnicum adductione : idem ergo angelus poterat multas adducere, videlicet omnes que erant intra spheram suæ activitatis, esto esset discontinua. Si enim homines simul movere possunt plura, quæ sunt discontinua, ergo multo magis angeli.

COTURNICES. — Septuaginta vertunt, ortygometræ; ita vertit et noster Interpres Sapient. xvi, 2 : Hæc enim Ulysses Aldrovandus ortygometræ a coturnice distinguat, tamen Scriptura pro eodem hic et alibi accipit.

Quæres, cur coturnices vocantur ortygometra ? Coturnices dicuntur ortygometra, quia ortygo, id est, coturnix, et metron, id est, mensura, sit coturnicum; verum metron per eptionem, hæreticorum vero per a scribitur.

Quæres, cur coturnices vocantur ortygometra ? Coturnices dicuntur ortygometra, quia ortygo, id est, coturnix, et metron, id est, mensura, sit coturnicum; verum metron per eptionem, hæreticorum vero per a scribitur.

Tertio ergo et genuine, ortygometra dicitur quasi *ortygon*, id est coturnicum, *metron*, id est mater, vel *metra*, id est matrix; unde et Aristoteles, lib. VIII *Hist. animal.* eam absolute *metra* vocat. Est enim ortygometra ipse rex coturnicum, qui aliis coturnicibus major et nigrior cæteris præit, quem ipsæ sequuntur ut ducem, non aliter quam apes suum regem. Sub duce ergo totum exercitum coturnicum accipie; ubi enim est dux, ibi est exercitus. Unde Isidorus : « Ortymetra, ait, est coturnix que gregem ducit; » et Plinius eam « coturnicum ducem » vocat; unde et vulgo gallice eam vocamus : *roi ou mère desailles*.

Quarto, Hesychius in *Lexico*, et Petrus Nannius in *Sep. cap. XVI*; Video, inquit, illud parelcon *metra* adungi quibusdam animalibus, quando grandiora in eo genere designantur, ut echinometra est echinus grandior et spinosior, de quo Plinius, lib. IX, cap. 21; leonimetra est leo grandior, de quo Gesnerus in leona; si ortygometra est coturnix major. Satis enim est verisimile coturnices hæc miraculosas, quasi Dei opus, fuisse aliis majores et excellentiores. Verum sic potius vocarentur ortygometræ in plurali, jam autem vocatur ortygometra in singulari : quare tertia explicatio jam data verior est et solidior.

Quæres secundo, cur Deus Hebræis penitentibus carnes, potius coturnices dedit quam columbas, oves, anseres, etc. ? Respondeo primo, quia coturnices in copia ad manum erant; abundant enim in sinu Arabico, qui Hebræis vicinus erat. Hæc Josepho. Secundo, quia coturnicum caro

Abulensis putat singulas coturnices a singulis angelis esse adductas.

Tertio et vera.

Eas comedunt non tantum impij, sed et pii

cellens et delicata est, præsertim eo loco; Deum autem decet dare excellentia. Ita Abulensis.

Addit Galenus et Aldrovandus coturnices epilepsie mederi, ideoque Herculeum coturnices secum vexisse, quocumque iter faceret, ut per eas epilepsie sue mederetur; unde Poeta :

Servavit Herculeum coturnix stenuum.

Mystice S. Cyrillus, lib. III in *Jozn.* cap. XXXIV, docet coturnices denotasse legem veterem. « Nunquam enim, inquit, avis hæc volatu effertur, sed prope terram semper volat. Nam et disciplina legis terrestris quodammodo est, animalium obligationes et purificationes continens judaicas, quibus illi non multum a terra levabantur. »

Rursum Beda, in cap. XIII *Exodi*, per coturnices intelligit predicationes divinitus missas, que transcurrunt per verba sonantia, quasi per aera volatilia pennata, quibus per fidem pascantur hi qui ad patriam regni cælestis pervenire contendunt. Atque subjungit : « Potest, ait, et volucrum esca significare legis eloquia, que plebem carnalem tanquam carne alēbat, per verba divinitus missa quasi volatilia. »

Topologie, coturnicum ex una regione in aliam migratio significat eos qui se hic estimant peregrinos, et toto corde ad cælum suspirant. Ille enim gregatim volat et ducem eligunt itineris; hi simul degere gaudent, et ducem unum sequuntur. Ille Austrum vitat, et quoniam querunt : hi carnales hujus mundi prosperitates fugiunt, abstinentiam et penitentiam sectantur. Ille duce gregis ab accipitre occiso, alieni generis alium sibi in ducem adoptat : hi, Adamo parente et duce a diabolo seducto et occiso, ducem alterius generis et nature, scilicet Christum, eligunt et sequuntur. Ita Aldrovandus, *Ornitholog.* lib. XIII, cap. XXII.

DEMISIT IN CASTRA, — decidere fecit in castra circumcirca, per spatium unius diei (1).

Nota Abulensis, non tantum impios murmuratores, sed etiam viros justos ex hisse coturnicibus comedis. Erat enim hoc Dei beneficium generale omnibus, et vel maxime justis datum ad fruendum. Totus enim populus ex hisse coturnicibus comedit; neque eas comedendo ulli (etiā si ante murmurassent) peccarunt, nisi forte gulosos eas comedendo, sed tantum peccarunt murmurando, et murmuratorie eas flagitando. Idem fuit in manna, quod pariter ob murmuratum est : illud tamen postea omnes licite comederunt per quadraginta annos, *Exod.* cap. XVI. Nam, ut ait Abulensis, populus quidem peccavit,

(1) Tō volabantque in aere non est in hebræo textu. Vulgatus putavit, coturnices ita se demisisse, ut a terra non absterent plus quam duobus cubitis, quasi captivum manibus ultro se offerrent. Consent alii verbis hebr. indicari, benehitas acervos hinc illinc fuisse dispersos, ut vacua subinde spatia remanerent, per que populus, coturnices collecturus, ire poterit.

per murmur petendo manna et carnes; causa tamen ea a Deo impertrandi, non fuit peccatum (peccatum enim murmuris hujus rei non causa fuit, sed tantum occasio), sed bonitas Dei, et bonitas quorundam iustorum non murmurantium, nec petentium escas, quibus Deus voluit compati, et liberaliter benefacere. Unde Rabanus ait : « Carnalis populus Judæorum spreto cælesti cibo carnes desideravit, sed Deus ita judicium contempniverat, ut puniret malos, nec fragilibus alimentis denegaret. »

32. CONGREGAVIT COTURNICUM MULTITUDINEM; QUI PARUM, DECEM COROS. — Corus continebat triginta modios, sive mensuras olim communes; decem ergo cori faciebant 300 modios Romanos : quisque enim collegit tantum quantum ad mensum victui sufficeret; jam si quisque tantum collegerit, cogita quam immensa fuerit coturnicum multitudo : non colligentes eas erant facie duo miliones hominum. Demum enim in quolibet medio fuisse tantum viginti coturnices, perinde ac modius continet viginti libras frumenti : hinc sequitur quod quisque colligans 300 modios, collegerit sex millia coturnicum, ac consequenter, quod unus hominum millo collegerit sex millia millionum, duo vero miliones hominum collegerit duodecim millia millionum coturnicum (2). Ece quem dives in misericordia et liberalis in beneficiis suis est Deus : tales simus et nos in elemosynis. Deus enim hic Judeorum non tantum fami et gula, sed et oculis avaritiæ abunde satisfacere volens, tantam copiam coturnicum eis misit, que non tantum ad mensum, uti promiserat Moses vers. 20, sed et ad multos menses sufficere posset. Divide enim sex millia coturnicum per dies, tribuendo cuique diei viginti et quinque coturnices (quis enim plures voret uno die ?), invenies sex millia coturnicum sufficere cinque ad victum per 240 dies, qui faciunt menses octo. Si enim uno mense absumpsissent sex millia, quolibet die vorare debuissent quisque ducentas coturnices, quod ne Polyphemus quidem vorare potuisset. Mensum ergo statuit usui earum, vers. 20, quia mense exacto staterat eam parum gulam et murmur castigare, et morte punire.

ET SICCAVERUNT EAS. — Hebræice, *expandendo expandentur eas per gyrum*, scilicet siccati causa, ut eas asservarent in futurum, ne putrescerent; nam per mensum integrum eas comederunt.

33. ADHUC CARNES ERANT IN DENTIBUS EORUM, NEC DEFECEBAT (3) HUSCUMENUM CIBUS, ET ECCE FUROR DOMINI CONCITATUS IN POPULUM, PERCUSIT EUM PLAGA

Quot coturnices quisque per dies comedit

(1) Tō volabantque in aere non est in hebræo textu. Vulgatus putavit, coturnices ita se demisisse, ut a terra non absterent plus quam duobus cubitis, quasi captivum manibus ultro se offerrent. Consent alii verbis hebr. indicari, benehitas acervos hinc illinc fuisse dispersos, ut vacua subinde spatia remanerent, per que populus, coturnices collecturus, ire poterit.

(2) Corus continebat 284 litres; decem igitur Cori = 2840. At multi interpretes catholici per חכרים h. l. non intelligunt hujusmodi Coros, mensuræ genus decem ephas continens, tum ob enormem coturnicum numerum, tum quia coturnices nemo modio metitur, itaque cum Onkeloso, Arabe utroque, etc., vocem hebræam vertunt aceris. Cf. *Exod.* vii, 10.

(3) Hebr. est, necum conciscent.

MAGNA NIMIS. — *q. d.* Continuo vescabantur Hebraei carnibus, nec deficiebant, videlicet ad mensam integrum, ut promiserat Dominus vers. 20; voluit enim Deus prius prestare promissum suum, quam punire murmuratores: quos demum in fine mensis, carnibus etiam tunc dentibus suis inhaerentes, punivit plaga lethifera. Hinc videtur plebsque murmurantes gulose comedisse has coturnices, Deumque tam gulam quam murmur eorum punivisse morte.

PLAGA MAGNA NIMIS. — Fuit haec plaga ignis, qui deinde precibus Moysi repressus et absorptus est, uti dictum est vers. 3. Illa enim ad hunc vers. referenda esse, ibidem ostendi: plaga haec non tetigit justos, sed solos murmurantes.

34. VOCATUSQUE EST ILLE LOCUS, SEPULCRA CONCUPISCENTIE: IBI ENIM SEPULIERUNT POPULUM, QUI DESIDERAVERAT — carnes. Visant saepe haec Sepulcra concupiscentie gulosi, et maxime ebrios, qui uti rationem, ita et animam et corpus vino sepeliunt: quorum proinde animam cum divite epulone mors sepeliunt in inferno; caro vero ita saginata sepelitur in ventre vermium et bufonum.

Audiant illud Platarchi: « In vieta luxuria mortis supplicio castigatur. » Legant crebro epithaphium Sardanapali, jam sepulti et putidi:

Haec habeo quae edi, quaeque exsatiata libido
Hansit opes, et quae quondam nec cuncta beabant,
Non sunt, sum cinis.

Hic est ergo concupiscentiae fructus, ut scilicet, sicut ait Apostolus, 1 Tim. vi. 9, pergat homines in interitum et perditionem. Quare recte monet S. Petrus, *epist.* II, cap. 1, 4, fugere concupiscentiae, quae in mando est, corruptionem; et *Ecl.*

XVIII, 30: « Si praestes, inquit, animam tuam concupiscentiae ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis. »

Carolus Magnus Imperator ebriosum jussit submergi: quia, inquit, hic vini perdidit meretur, non vino, sed aqua sepulri; ut qui vino se mergit, aqua mergatur, et aqua sitim suam expleat.

Alexander Magnus vino se sepelivit, et occidit: cum enim poculum ingens (duos congios capiebat) a Protea homine bibacissimo propinatum, bis exhausisset, concidit, decubuit, interit; testis est Athenaeus, lib. X, cap. xi.

Ita gula Israelitis in cultu Beelphegor repentina morte muletavit, *Num.* XXV; gula ab Esau jus primogeniturae in Jacob transtulit, *Genes.* XXV; gula Ela gladio Zambri interficiendum objecit, *III Reg.* XVI, 9; gula per Judith caput Holofernis abscidit; gula Simonem Machabeum cum filis in convivio occidit, *I Machab.* XVI. Denique Baltasar vino sepultus vidit manum conscribentem mortis et excidit sententiam: *Mane, tekel, phares*; eandemque nocte regno et vita spoliatus est, *Daniel.* capite v, vers. 23.

Nota: Josephus haec subicit, aliaque aliter narrat, uti et alias saepe, quia scribit Gentilibus, quibus suam gentem et religionem commendare cupit. Unde ea quae gentem, vel religionem Judaeorum Gentibus vilem et contemptibilem, efficeret poterant, vel praeterit, vel palliat et colorat, uti recte advertit Abulensis hic *Quaest.* ult.

VENERUNT IN HASEROETH. — Haec est decima quarta mansio Hebraeorum in deserto (1).

(1) Putem *Hhadrah* dictum in isto tractu offendit Burckhardt, *travels in Syria*, etc. pag. 495, quem conjicit eundem locum esse, qui hic memoratur.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Maria ob murmur contra Moysen lepra corrumpitur, et castris ejectur; sed, orante pro ea Mose, post septem dies sanatur et revocatur.

1. Locutaque est Maria et Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Aethiopsam, 2. et dixerunt: Num per solum Moysen locutus est Dominus? nonne et nobis similiter est locutus? Quod cum audisset Dominus 3. (erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra), 4. statim locutus est ad eum, et ad Aaron et Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum foederis. Cumque fuissent egressi, 5. descendit Dominus in columna nubis, et stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron et Mariam. Qui cum iissent, 6. dixit ad eos: Audite sermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei vel per somnium loquar ad illum. 7. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: 8. ore enim ad os loquor ei et palam, et non per aenigmata et figuras Dominum videt. Quare ergo non timuistis detrahere servo meo Moysi? 9. Iratusque contra eos, abiit: 10. nubes quoque recessit quae erat

super tabernaculum: et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix. Cumque respexisset eam Aaron, et vidisset perfusam lepra, 11. ait ad Moysen: Obsecro, domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stulle commisimus, 12. ne fiat haec quasi mortua, et ut abortivum quod projicitur de vulva matris suae: ecce jam medium carnis ejus devoratum est a lepra. 13. Clamavitque Moyses ad Dominum, dicens: Deus, obsecro, sana eam. 14. Cui respondit Dominus: Si pater ejus spuisset in faciem illius, nonne deberat saltem septem diebus rubore suffundi? Separetur septem diebus extra castra, et postea revocabitur. 15. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: et populus non est motus de loco illo, donec revocata est Maria.

VER. 1. 1. LOCUTAQUE EST MARIA ET AARON CONTRA MOYSEN, PROPTER UXOREM EJUS AETHIOPISAM. — Quereres, quoniam haec Aethiopsa? Josephus, lib. II *Antiq.* X, et ex eo Eusebius, Isidorus et alii narant Moysen, cum adhuc in paterna Pharaonis domo ageret, gessisse bellum pro Aegyptiis contra Aethiopes, eosque subjugasse prodicione Tharbis, filiae regis Aethiopiae, quam proinde Moyses uxorem duxerit, et hanc esse Aethiopsam.

Verum hujus belli et victoriae, neque ac uxoris Moysi, non meminit Scriptura, sed solius Saphorae. Dico ergo Saphoram hic vocari Aethiopsam, quia erat Madianitis. Madianite enim in Scriptura vocatur Aethiops, ut patet *Habacuc* cap. III, vers. 7, et II *Paral.* XIV, 10, 12. Duplex enim in Scriptura est Aethiopia, scilicet una Occidentalis ultra Aegyptum, puta Abyssia, ubi modo regnat Preto-Joannes, quae sola jam vocatur Aethiopia; altera Orientalis, quae est Arabia, in qua habitabant Ismaelite, Amalecite, Madianites, etc.: hi ergo vocantur Aethiopes. Ita S. Augustinus hic, *Quaest.* XX, Theodoretus, *Quaest.* XXII, Rabanus, Rupertus, Lyranus, Abulensis, Engubinus, Vatablus et Oleaster.

In hoc conjugio Moysi cum Aethiopsa, figurabatur allegorice conjugium Christi cum Ecclesia Gentium; tropologice, conjugium Verbi cum anima peccatrice, inquit S. Bernardus, *serm.* 39 in *Cantica*.

Querens secundo, cur contra Moysen ob Saphoram insurrexerit Maria, et Aaron? Verisimile est quod ait Abulensis, Saphoram more muliebri (hic enim sexus, cum sit imbecillis ingenii et judicii, ambitiosus est, et sui honoris studiosus) voluisse se preferre Mariae, eo quod uxor esset Moysi, Mosenque suum, quasi populi duocem, verbis extulisse, ac praeposuisse Mariae et Aaron: qua re primum concitata Maria, deinde Aaron, se erigere coeperunt, volentes se non tantum Saphorae, sed et Mose aequare, jactitando se tam nobiles esse prophetas quam erat Moyses. Id ita esse colligitur tum ex versu seq., tum ex vers. 6, ubi Deus hanc murmuris causam indicat et praescindit, docetque eos in ambitione sua falli, eo quod Moyses praestantissimus, fidelissimus, Deoque familiarissimus sit Propheta, cui nec quis alius comparari possit.

Allegorice. Tropologice. Causa murmuris Mariae.

Nota: In hoc murmure maxime peccavit Maria, utpote mulier Saphorae aemula, videturque ipsa concitasse Aaronem contra Saphoram et Moysen, unde et ipsa sola punita est lepra, non Aaron. Addit Abulensis, Aaronem non esse percussum lepra, eo quod esset pontifex, in quo summa requirebatur munditia, auctoritas et reverentia. Regis enim infamia fuisset in cultu Dei, si ejus pontifex Aaron fuisset aliquando leprosus. Dicant hic Principes et Praelati, a suis praefectis et Parochis arere omnem infamiam, nec eos qui aliquando infamia laboraverunt, etiamsi jam se emendarint, promovere, et praefere populo: hic enim ob praeteritam infamiam tales contemnet, imo ridebit.

Allegorice S. Ambrosius, lib. X, *epist.* 82: « Ad typum, ait, Synagogae haec Mariae admirumuratio pertinet, quae Aethiopsa, id est Ecclesiae ex Gentibus congregatae sacramentum ignorans, quotidiano immurmurat convicio, et invidet ei plebi, cujus fide et ipsa excuterit a perfidiae suae lepra, in fine saeculi. » Ita et S. Prosper, part. II *De Praedict.* cap. IX, Rupertus et S. Hieronymus ad *Psalmium*, in Mansioni 14. Ubi nota ex S. Hieronymo hoc murmur contigisse, et hanc lepram inflictam esse Mariae in decima quarta mansioni, puta in Haseroeth, ut patet ex capite praecedenti, vers. ult.

3. ERAT ENIM MOYSES VIR MITISSIMUS SUPER OMNES HOMINES, QUI MORABANTUR IN TERRA. — *q. d.* Quia Moyses erat mitissimus horum istius aetatis, hinc Mariae et Aaron sibi obtractantibus et jurgantibus non respondit, ideoque Deus eum tuendum suscepit, et pro eo respondit.

Nota: Moses pro sorore detractrice, rogata Aaronis, orans et deprecans, in veteri Testamento fuit mitissimus; sed in novo mitior eo fuit S. Stephanus, ait Abulensis, qui pro suis etiam lapidatoribus, et Saulo, nemine rogante, aravit; unde et Paulum Ecclesiae impetravit, et ex Saulo Paulum effecit. Quin et haec mansuetudine Moses meruit colloquium et familiaritatem quasi continuam cum Deo. Audi S. Dionysium, *epist.* 8 ad *Demophilum*: « Hebraeorum tradit historia, Moysen eximia mansuetudinis merito divina amicitia et familiaritate dignatum; ac si quando ipsum divino aspectu excidisse commemorat, non id ei

Maria percussa est lepra, non Aaron, cur?